

**Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta**

Katedra křesťanské sociální práce

Charitativní a sociální práce

Dana Tomanová

**Pojem smrti, eschatologie vybraných
náboženství a jedinečnost eschatologie
křesťanství**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: P. ICLic. Mgr. Miloš Szabo

2009

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

.....

Děkuji vedoucímu práce P.ILic. Mgr. Miloši Szabovi za připomínky a čas věnovaný vedení práce. Rovněž bych chtěla velmi poděkovat Mgr. et Mgr. Zargonovi J. Davidovi za konzultace, cenné rady, připomínky a revidaci práce.

Obsah

Úvod	6
1. Smrt – vysvětlení pojmu	10
1.1 Filozofické a teologické hledisko	10
1.2 Biologické a lékařské hledisko	12
1.2.1 Klinická smrt.....	14
1.2.2 Kóma.....	15
1.2.3 Psychická (sociální) smrt.....	15
1.3 Právní hledisko smrti	16
2. Nástin historie a související eschatologie vybraných náboženství mimo křesťanství.....	18
2.1 Vnímání smrti a smrtelnosti v náboženství starověkého Egypta.....	19
2.1.1 Smrt jako nepřítel.....	20
2.1.2 Smrt jako návrat	21
2.1.3 Smrt jako tajemství	22
2.1.4 Souvislost smrti a spravedlnosti.....	23
2.2 Hinduismus	24
2.2.1 Kastovní systém	25
2.2.2 Eschatologie hinduismu.....	26
2.3 Judaismus.....	27
2.3.1 Vybudování chrámu.....	29
2.3.2 Eschatologie judaismu	30
2.4 Buddhismus	32
2.4.1 Buddhovo učení	33
2.4.2 Nirvána.....	34
2.4.3 Eschatologie buddhismu	35
2.5 Islám.....	36
2.5.1 Pět hlavních forem uctívání	37
2.5.2 Duchovní setkání s Bohem	38
2.5.3 Eschatologie islámu	39
2.6 Nástin historie a eschatologie z pohledu některých nových náboženských hnutí.....	40
2.6.1 Svědkové Jehovovi	41
2.6.2 Bahá'í víra.....	42
2.6.3 Mezinárodní Scientologická církev a Dianetika	44
3. Průřez dějinami křesťanství a jejich vyústění v podobě eschatologie.....	46
3.1 Počátky křesťanství.....	46
3.1.1. Působení apoštolů a apoštolských Otců	47
3.2 Církevní Otcové, období patristiky	48
3.2.1 Působení sv. Augustina	49
3.3 Období scholastiky	50

3.3.1 Vrcholná scholastika a Tomáš Akvinský.....	51
3.4 Období reformace	53
3.4.1 Vliv Martina Luthera.....	53
3.5 Eschatologie křesťanství	55
Závěr	60
Seznam bibliografie	62
Užité internetové odkazy.....	65

*„Pamatuj na svého Stvořitele,
než se přetrhne stříbrný provaz
a rozbije se mísa zlatá
a džbán se roztříští nad zřídlem
a kolo u studny se zláme.
A prach se vrátí do země, kde byl,
a duch se vrátí k Bohu, který jej dal.“*

Kazatel 12, 6

Úvod

Dnešní moderní společnost se postupně otevřela mnoha dříve tabuizovaným tématům, která tak prostoupila blíže především prostřednictvím médií. Každý den je nabízena možnost nahlédnout do soukromí různých celebrit, stejně tak lze spoluprožívat neštěstí i radosti docela obyčejných lidí.

Především jsme však konfrontováni s násilím, bezprávím a smrtí téměř v přímém přenosu. Mohli bychom se domnívat, že jsme tím vším okřesáni a proto lépe připraveni na chvíle, kdy nás něco podobného může také potkat, je to ale jen zdání. Takovouto zprostředkovanou „zkušeností“ je zřejmě možné snáze otupit cit pro bolest a ztrátu mimo nejbližší okolí, ale nelze tímto způsobem nalézt odpověď na základní otázky člověka po smyslu života a umírání. Smrt jako spirituální a lidské téma je i nadále a zdá se, že mnohem více, zahalena mýty a tajemstvím a pokud možno se od ní člověk odvrací jako od něčeho, co se týká vzdálené budoucnosti. Mnohem intenzivněji se věnuje odhalování a prohlubování vlastních možností a schopností, vystavuje se úmyslně extrémním prožitkům na hranici přežití, je pod tlakem vyniknutí zatemněn soustředováním majetku, vzestupu kariéry, hledáním vlivných přátel a nevázanosti.

Pro některé lidi je i pouhé **uvědomění si smrtelnosti těžké**, protože do svého života zde na Zemi vkládají veškeré naděje. Úsilí o zanechání co nejhlubší stopy jim bere energii k zastavení a zklidnění tempa, v podstatě nikdy nejsou spokojeni a pravděpodobně ani nedojdou naplnění svých přehnaných nároků a cílů. Myslet na to, že vše je pomíjivé, že by bylo vhodnější ukládat své bohatství u Boha, to je pro mnoho lidí utopií a nebo v „lepší“ případě předčasnou úvahou. Samozřejmě je důležité naplnit svůj život smyslem: prací, péčí o děti, sebevzděláváním či jinou činností, ale není v pořádku vnímat cokoli z toho jako modlu, které je vše podřízeno. Je to omyl a pokud se tímto přesvědčením slepě řídí, pravděpodobně si ani nepovšimnou, že kráčí po špatné cestě, dokud je nějaká událost nepřiměje se zastavit. Kdyby svou duši chápali jako něco, co je uzavřeno v pomíjivém těle a co způsobuje jedinečnost člověka a teprve po smrti získává své skutečné rozměry, zřejmě by se o své nitro včas a lépe starali:

„[...] stává se, že (duše) odchází čista, nic s sebou nevělkouc z těla, protože s ním neměla v životě dobrovolně žádného společenství, [...] avšak může se stát, že odchází z těla poskvrněna a nečista, protože byla s tělem stále ve styku a o ně se starala a je milovala a od něho i od žádostí a rozkoší byla tak omámená, že se jí nezdálo nic jiného pravdivým nežli to, co je tělesné, [...] kdežto to, co je pro tělesný zrak tmavé a neviditelné, ale přístupné rozumu a pochopitelné filosofii, k tomu si zvykla mít odpor.“¹

Tato práce je složena z několika opěrných bodů, konkrétně ze tří částí. V první části práce se zabývám obecnými definicemi smrti tak, jak jsou vysvětlovány a viděny z různých hledisek.

---

¹ PLATON. *Faidon*. Překlad F. Novotný. Praha: Oikúmené, 1994. s. 45 – 46.

Poté se věnuji pohledu na smrt tak, jak je přijímána v několika vybraných náboženstvích či náboženských společnostech mimo křesťanství. Řazena jsou tak, jak se formovala v historii a jejich výběr je zdůvodněn níže.

Období starověku je významné především dobou utváření nových civilizací Blízkého a Středního Východu, rozšířením písma a položením základů významných náboženství především Egypta a Mezopotámie. Později dochází také k rozmachu antické kultury a náboženství starověkého Řecka a Říma. V práci je vybráno a šířeji popsáno egyptské náboženství jako zástupce starověkých a v současné době již neživých náboženství, ve kterém téma smrti hrálo ústřední roli. Všechna ostatní vybraná a zde popisovaná náboženství jsou doposud živá. Pro tuto část práce jsem mimo jiné využila poznatků německého egyptologa a religionisty prof. Jana Assmanna, který neobyčejně poutavě přibližuje kulturu, rituály, řád a obrazy smrti starověkého Východu. Analyzovala jsem jeho knihu „*Smrt jako fenomén kulturní teorie*.“²

Dále popisují všechna velká světová náboženství mimo křesťanství. Ústředním souhrnem různorodých náboženství především starověké Indie je hinduismus. Později vzniká na území jižní části Blízkého Východu (Palestiny a Izraele) výrazné monoteistické náboženství - judaismus. Původem z Indie je i buddhismus, který je však mnohem mladší než hinduismus. Přejímá z tohoto náboženství některé prvky a zároveň má svou jedinečnost v nauce i osobě zakladatele. Islám je nejmladším monoteistickým náboženstvím, o kterém bude v této části práce pojednáno. K zevrubnému nástínu historického pozadí jednotlivých náboženství, popisovaných v této práci, bylo užito například knihy významného českého islamisty Luboše Kropáčka³ „*Duchovní cesty islámu*“, nebo knihy „*Kdo jsou Židé?*“ o bohaté židovské kulturní tradici, jejímž autorem je muž, který přežil holocaust, Paul Spiegel.⁴

---

² ASSMANN, Jan. *Smrt jako fenomén kulturní teorie*. Překlad Radka Fialová. Praha: Vyšehrad 2003. 96s.

³ KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. 1. vydání. Praha: Vyšehrad, 1993. 296s.

⁴ SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?* Překlad E. a P. Dobšíkovi. 1. vydání. Brno: Společnost pro odbornou literaturu, 2007. 230s.

Na příkladech vybraných nových náboženství Bahá'í, Mezinárodní Scientologické církve a společnosti Svědkové Jehovovi, které mají své zastoupení v České republice a z hlediska smrtelnosti člověka vyznávají pro tuto práci zajímavé přístupy, je přiblížena eschatologie těchto náboženství v kontextu náčrtu historických souvislostí. Mimo informací, které jsou zveřejněny na oficiálních internetových stránkách jednotlivých náboženství byly pro objektivní popis využity knihy PhDr. Zdeňka Vojtíška Th.D.⁵, významného českého religionisty, který se ve své činnosti zabývá především studiem kultů, sekt a nových náboženských hnutí.

Třetí část práce je věnována nástinu historického vývoje křesťanství se zdůrazněním jevů, které se podílely na formování eschatologie tohoto náboženství. Hlavním materiálem byla mimo jiné stěžejní kniha této teologické nauky, „*Eschatologie – smrt a věčný život*“ Josepha Ratzingera⁶, nyní papeže Benedikta XVI., věnovaná posledním věcem člověka, smrti, očistci a také vzkříšení.

Biblické citace jsou převzaty z ekumenického vydání z roku 1985.

Cíl práce je zaměřen na popis důležitých historických souvislostí vybraných náboženství metodou analýzy především odborné literatury, které měly vliv na učení těchto náboženství a závěr jednotlivých podkapitol směřuje k nastínění jejich eschatologie. Nitky těchto kapitol směřují k hlavnímu cíli přirozeným úsudkem dospět k jedinečnosti eschatologie křesťanství. Není záměrem této práce nějakým způsobem tyto eschatologie mezi sebou poměřovat nebo vynášet jakékoli nepodložené soudy.

---

⁵ VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Nová náboženská hnutí a jak jim porozumět*. 1.vydání. Praha: Alfa Publishing, 2007; VOJTÍŠEK, Zdeněk (ed.). *Encyklopedie nových náboženství – nová náboženská hnutí, sekty a alternativní spirituality*. Překlad Z. Vojtíšek a kol. 1.vydání. Praha, 2004.

⁶ RATZINGER, Joseph. *Eschatologie – smrt a věčný život*. Překlad H. Kozlová, P. Váňa. Brno, 2008.

1. Smrt – vysvětlení pojmu

Smrt je společná všem živým organismům a nebyla by bez vzniku života. S jakýmkoli zrozením je tedy smrt úzce spjata a živý tvor jí završí svou existenci.

Na smrt je možné pohlížet z několika různých úhlů a každý z nich je svým způsobem jedinečný. V této části práce je popsáno, jak je smrt viděna pohledem filozofie, teologie, biologie, lékařství a práva.

1.1 Filozofické a teologické hledisko

Smrt je tématem, které zajímá lidstvo od jeho počátku, a je více či méně provázeno mýty a domněnkami. Podle biblické zvěsti jedině Adam a Eva nebyli na počátku lidských dějin poznamenáni vědomím, co je smrt, dokud nepojedli ze stromu poznání, což jim odhalilo vlastní smrtelnost, a svým činem přivodili sobě i dalším generacím záhubu.⁷

Filozofie, tedy sousloví řeckých výrazů φιλειν (*filein*) – mít rád, a σοφια (*sofia*) – moudrost⁸, v sobě skrývá touhu po nalezení odpovědi na základní existenční otázky smyslu bytí či nebytí, řádu a zákonitostí života a každodennosti, neboť cokoli z minulosti, přítomnosti či budoucnosti může otevřít otázku, na kterou má smysl hledat odpověď. Filozofie je tedy nikdy nekončící proces hledání a nalézání. Nalezení nové odpovědi přímo souvisí se změnou nazírání na relativní skutečnosti, může znamenat zásadní změnu způsobu života, sebevnímání, poznání, že vše nemusí být tak, jak se jeví

---

⁷ Srov. Gn 2,17.

⁸ Viz. NESVADBA, Petr. *Slovník základních pojmů z filozofie*. Praha: Fortuna, 1999. s.36.

zvnějšku. Některé filozofické závěry mají dlouhodobou platnost, jiné se mění v souvislosti s časem a novými důkazy či idejemi.⁹

Smrt je z hlediska filozofie a obzvláště filozofické antropologie¹⁰ pojímána jako nedílná součást vývoje člověka, jehož život směřuje vždy ke smrti. Člověk pravděpodobně jako jediný živý tvor je schopen dopředu uvažovat nad svou smrtelností a smrtí ještě v době, kdy nehrozí reálné nebezpečí úmrtí či ohrožení života. Uvědomuje si plně svou pomíjivost, přemýšlí nad tím, zda a nakolik se má nechat ve svém životě ovlivnit jistotou své pomíjivosti, prostřednictvím filozofie se snaží s tímto faktem vyrovnat a najít vysvětlení či uspokojení například v podobě přizpůsobení svého života tomuto faktu.¹¹

Navzájem spolu filozofie a teologie úzce spolupracují, protože se primárně zabývají mimo jiné božstvím, původem života a bytí i nutností konečnosti a smrti.¹² Raná filozofie hledá především rozumové důkazy pro existenci Boha, teologie z této existence vychází a systematicky vysvětluje křesťanské učení a přizpůsobuje jazyk Bible času tak, aby byla srozumitelná pro všechny. Pojmenování pochází z řeckého *theologia* (θεός *theos* – Bůh, λόγος *logos* – slovo)¹³, jež se v doložené podobě poprvé objevuje u Platona¹⁴, později znamená nauku o Bohu, přibližuje tedy Boha prostřednictvím Slova, které, jak již bylo napsáno výše, zodpovědně vysvětluje. Filozofie rozumově zkoumá, potvrzuje či vyvrací poznané, snaží se pochopit obsah víry. Teologie ze své podstaty uznává nejvyšší Pravdy a hledá vysvětlení pro dané jevy. Z tohoto úhlu pohledu má filozofie jednoznačnou souvislost s teologií. Teologie však na rozdíl od filozofie přibližuje i to, co vlastním rozumem nejsme schopni vysvětlit

---

⁹ Srov. RAEPER, William. SMITHOVÁ, Linda. *Úvod do světa idejí*.s. 30-32 ; KRATOCHVÍL, Josef. *Úvod do filozofie*. 3. vydání. Olomouc: R. Promberger, 1922.s. 267-275.

¹⁰ Stručný historický přehled filozofického tázání se počlověku podává např. CORETH, Emerich. *Co je člověk? - Základy filozofické antropologie*. Praha : Zvon, 1994.s. 20-45.

¹¹ Srov. NESVADBA, Petr. *Slovník základních pojmů z filozofie*. Praha:Fortuna, 1999.s.115-116.

¹² Přehled a metodologii přístupu k filozofickému pojetí otázky po Bohu podává např. GILSON, Étienne. *Bůh a filosofie*. Praha: OIKOYMENH, 1994.s. 7-11.

¹³ Viz . NESVADBA, Petr. *Slovník základních pojmů z filozofie*. Praha:Fortuna, 1999.s.128.

¹⁴Srov PAVLINCOVÁ, Helena a kol. *Slovník – judaismus, křesťanství, islám*. 1.vydání. Praha: Mladá fronta, 1994. [teologie]s.302.

a pochopit, co přesahuje naše možnosti. Prolínáním těchto dvou disciplín se vytvořila křesťanská filozofie, která při svém bádání vychází z existence Boha, stvoření, možnosti člověka svobodně se rozhodnout a zároveň být mravně odpovědný Bohu¹⁵, a přináší evangelium v podobě jeho vysvětlení filozofickou metodologií.

V souvislosti s přijetím vlastní smrtelnosti, pomíjivosti života a hledání smyslu existence nabízí cestu zvláště teologie křesťanská, která se mimo jiné zabývá otázkami dobra a zla, hříchem, smrtí, vykoupením a zmrtvýchvstáním.¹⁶ Pro křesťanskou filozofii i teologii je ústředním momentem osoba Ježíše Krista, protože v něm je nejdůležitější svědectví Boží existence. Je zjevenou pravdou, novým opěrným bodem morálky,¹⁷ a z hlediska pojetí smrtelnosti je díky jeho oběti otevřena nová naděje, jak bude popsáno níže.

„Filozofováním“ člověk Boha hledá a snaží se najít soulad mezi rozumem a vírou, vysvětlit zákonitosti, které tady byly od počátku. Zajímá se o vznik světa a jeho řádu, ptá se po významu hodnot v životě a smyslu své existence, snaží se pochopit a přijmou to, co rozum přesahuje.¹⁸ Pokud se ubírá správným směrem, smrt není hrozbou, ale příslibem něčeho vyššího, než je přítomnost. Jestli však toho člověk dosáhne, záleží také na přítomnosti a je zřejmé, že v této souvislosti má život a způsob, jak jej prožije, neobyčejnou hodnotu.

1.2 Biologické a lékařské hledisko

Člověk se zrozením vydává na linii života a jeho stárnutím pozvolna zanikají buňky jednotlivých částí těla či orgánů, které nenávratně ztrácí, aniž

---

¹⁵ Srov. KRATOCHVÍL, Josef. *Úvod do filosofie*. 3.vydání. Olomouc: vyd. R. Promberg, 1922. s.16.

¹⁶ Srov. NESVADBA, Petr. *Slovník základních pojmů z filosofie*. Praha: Fortuna,1999. s. 128-129.

¹⁷ Srov. KRATOCHVÍL, Josef. *Úvod do filosofie*.3.vydání. Olomouc: vyd. R. Promberg, 1922.s.104-106.

¹⁸ Srov. ANZENBACHER, Arno. *Úvod do filosofie*. Překlad Karel Šprunk. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990.s.15-16.

by si toho výrazně povšiml. Jiné části jsou opotřebený nebo ztratily svou funkci, procházejí fázemi vývoje, plné aktivity a pozvolna zanikají. Smrt je zpravidla spojena se stářím, ale může nastat i zcela nečekaně pod vlivem vnějších či vnitřních faktorů. Ani zastavením všech biologických procesů v těle však nenastává okamžitá smrt celého těla, ale je dobou postupného zániku a odumírání. Stanovení smrti bude popsáno níže.

Časové období umírání je u každého jednotlivce různě dlouhé s odlišnými průvodními jevy, jako je bolest, soužení, strach. V tomto období také člověk obvykle prochází stadii vyrovnávání se s blízkostí konce svého života, s blízkostí smrti, jak o tom píše lékařka E. Kübler-Rossová. Prochází **fází popírání** skutečnosti, znamenající vážnost zdravotního stavu, **a izolace** od okolního světa, **fází zlosti**, kdy nechápe, proč právě jemu se vše děje, **fází smlouvání**, ve které se člověk snaží za příslib konání dobra vymoci na Bohu nebo lékařích změnu, **fází deprese**, kdy je zdrcen bezvýchodností situace a nevidí pro sebe nic pozitivního, a **fází akceptace** celé situace, kdy je snad smířen se svou konečností a snaží se smysluplně naplnit poslední úsek cesty.¹⁹ Určité období umírání zpravidla smrti předchází, ale není možné stanovit, kdy přesně smrt nastane. Vede k ní mnoho individuálních znaků, od způsobu života, stavu těla i mysli přes dědičné a vnější faktory, může však přijít i zcela neočekávaně, ze zdánlivě plného zdraví, nebo vlivem nečekané události. Lékařská věda dokáže umírání a smrt ovlivnit zmírněním bolesti, úspěšnou léčbou před časem neléčitelných onemocnění a v mnoha případech obnovením životních funkcí a udržením relativně kvalitního života. V poslední době se věnuje, zejména díky hospicovému hnutí, člověku komplexněji a do léčebných postupů mimo jiné zavádí i duchovní oporu.

Klíčovou otázkou z hlediska lékařství v souvislosti s biologickými procesy těla je určení okamžiku smrti. Tradičně bylo ke stanovení smrti využíváno

---

¹⁹ Srov. KÜBLER-ROSSOVÁ, Elisabeth. *O smrti a umírání*. Překlad J. Královec. Turnov: Arica, 1993. s. 10-121.

zjištění zástavy srdce a dechu, což však byly známky nejisté. Teprve v roce 1968 byla lékařskou fakultou Harvardské univerzity ustanovena komise, která měla určit pravidla pro rychlé a spolehlivé určení okamžiku smrti. Výsledkem bylo doporučení, aby se za okamžik smrti považovalo „nezvratné ukončení činnosti celého mozku.“²⁰

V tomto smyslu je tedy smrt stav, kdy u člověka dochází k nevratným změnám mozku, při nichž nastane selhání funkce a zánik center řídících krevní oběh a dýchání a tím je způsoben zánik jedince. Proto se hovoří o **smrti mozku**, čímž se rozumí nevratné vymizení všech funkcí celého mozku. K tomuto stanovení smrti se užívají speciální lékařské metody, které měří aktivitu mozku. Pokud tedy není naměřena žádná elektrická aktivita (EEG), nebo není mozek zásoben krví (perfuze), je vyslovena tato diagnóza.²¹

1.2.1 Klinická smrt

Klinická smrt je charakterizována zástavou dechu a činnosti srdce. Okamžitě zahájenou resuscitací je v některých případech možné tyto funkce obnovit.²²

Blízkosti smrti, rozhovorům s pacienty v terminálním stadiu a zážitkům, spojeným s **přežitím klinické smrti**, silnému vlivu tohoto prožitku a návratu do fyzického těla, což pak obvykle znamená přehodnocení negativních životních postojů a hodnot, se ve svých knihách věnuje lékařka Elisabeth Kübler-Rossová,²³ která na pozadí osobních setkání s těmito lidmi přináší neobyčejné poselství o potřebě lásky a uvědomění si, že člověk sám je původcem mnoha svých bolestí a problémů.

---

²⁰ Srov. VIRT, Günter. *Žít až do konce: etika umírání, smrti a eutanazie*. Překlad D. Pohunková, T. Starnovská. Praha: Vyšehrad, 2000. s.57-58.

²¹ Srov. VOKURKA, Martin. *Praktický slovník medicíny: 4000 lékařských termínů se srozumitelným výkladem*. 2., rev. vyd. Praha : Maxdorf, 1994. s. 363.

²² Srov. tamtéž s.178.

²³ Např. KÜBLER-ROSSOVÁ, Elisabeth. *O životě po smrti*. Překlad J. Královec. Turnov: Arica, 1992.

1.2.2 Kóma

Označení je odvozeno z řeckého slova κῶμα – kóma, což znamená „hluboký spánek“. Je to tedy stav hlubokého bezvědomí, kdy v těžších případech postižený nereaguje ani na bolestivé podněty.²⁴

Kóma nastává velmi často po těžkých úrazech hlavy, krvácení do mozku, těžce probíhající nervové infekci, otravy a také v souvislosti s cukrovkou (tehdy hovoříme o diabetickém kómatu). Z tohoto stavu je někdy možné procitnout za různě dlouhé časové období, jindy kóma končí smrtí.²⁵

1.2.3 Psychická (sociální) smrt

Společenské strádání, osamělost, pocit opuštění, beznaděje a vyčerpání z neustálého doléhání chronické choroby mohou způsobit, že člověk přestane vnímat svět kolem sebe a uzavře se do svého nitra. Tím může přivodit urychlení příchodu fyzické smrti, pokud se mu včas nedostane pomoci odborného psychologa či psychiatra: „Nikdo by neměl zemřít dřív psychicky než fyzicky. Psychická rezignace, intenzivně prožívaná beznaděj a zoufalství nepochybně usnadňují vstup fyzické smrti.“²⁶

---

²⁴ Viz. VOKURKA, Martin. *Praktický slovník medicíny : 4000 lékařských termínů se srozumitelným výkladem*. 2., rev. vyd. Praha : Maxdorf, 1994.s. 181.

²⁵ Srov. tamtéž s.181.

²⁶ Viz. HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Lékařská etika*. Praha: Galén a Karolinum, 1997.s.151.

1.3 Právní hledisko smrti

„Konec života – pojem smrti je vykládán na základě poznatků lékařské vědy jako biologická smrt mozku (cerebrální smrt) – je takový stav organismu, u kterého je obnovení všech životních funkcí již vyloučeno [...].²⁷

Platné české právo nestanoví výslovně, kdy nastává u člověka okamžik smrti.²⁸ Pro jeho vymezení lze ovšem vyjít z ustanovení § 2 a § 10 zákona č. 285/2002 Sb. transplantační zákon. Podle něj lze odběr tkáně a orgánů od zemřelého dárce provést pouze tehdy, byla-li stanovena smrt. Ve výše zmiňovaném zákoně jsou podrobně rozvedeny podmínky a způsob zjištění smrti. Podstatné přitom je, že smrt se stanovuje prokázáním: nevratné zástavy krevního oběhu a nevratné ztráty funkce celého mozku, včetně mozkového kmene v případech, kdy jsou funkce dýchání nebo krevního oběhu udržovány uměle („smrt mozku“).²⁹

Jak již bylo zmíněno výše, smrt je společná všem živým organismům a nebyla by bez vzniku života. Právě proto, že právo na život je jedním ze základních lidských práv,³⁰ bylo by možné v souvislosti se smrtí v této části práce, zejména s ohledem na právní řád České republiky, rozebrat problematiku euthanasie, interrupce aj., stejně jako by bylo možné pojednat o právních souvislostech spojených se smrtí v rámci Evropské unie, případně o aktivitách Rady Evropy, konkrétně o Evropské úmluvě o lidských právech,

---

²⁷ Viz. JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: Obecná část. Zvláštní část.* Praha: Linde, 2005. s.609.

²⁸ Z hlediska platného českého práva je nutno uvést, že v souvislosti se smrtí člověka byl vydán také Zákon o pohřbnictví (436/2002 Sb.), který stanoví postupy a normy v souvislosti s pohřbíváním, balzamováním, kremací, hřbitovy atd.

²⁹ Srov. JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: Obecná část. Zvláštní část.* Praha: Linde, 2005 s.610.

³⁰ Viz. Zákon č. 2/1993 Sb. o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky, hlava druhá, oddíl první, čl. 6. Např. odstavec 1 tohoto článku nezaručuje pouze právo každého na život, ale navíc zaručuje, že lidský život je hoden ochrany již před narozením.

přijaté v roce 1950, která vstoupila v platnost v roce 1953;³¹ tato problematika nicméně je nejednoznačná a leží mimo téma této práce.

Pohled na smrt a její definování můžeme tedy zaznamenat z různých hledisek, které spolu více či méně souvisejí. Ať tak či onak, je smrt zpravidla definitivním ukončením našeho pozemského života, a o tom, co následuje a o čem bychom mohli hovořit s naprostou jistotou, nevíme mnoho.

---

³¹ Viz. Aktivity Rady Evropy. Evropská úmluva o lidských právech uvádí seznam práv a svobod, jež musí státy v rámci vlastní jurisdikce zabezpečit každému (mezi jinými jde o právo na život, na ochranu před mučením a nelidským zacházením, na svobodu a bezpečnost, právo na spravedlivý soud, na respektování vlastního soukromého a rodinného života a korespondenci, na svobodu projevu, včetně svobody tisku, myšlení, svědomí a náboženství). Následné protokoly přidaly další práva k těm uvedeným v Úmluvě, jako je zrušení trestu smrti (protokol č. 6). Dostupné on line.[Cit.209-11-09] http://www.radaevropy.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=27&Itemid=39.

2. Nástin historie a související eschatologie vybraných náboženství mimo křesťanství

Pojem eschatologie pochází z řeckého ἔσχατος eschatos, „poslední“; λόγος logos, „slovo, nauka“, zahrnuje tedy obecně názory a představy o konci života člověka, zásahy Boha či bohů do tohoto dění, naplnění poslání člověka, význam smrti, představy o posmrtném životě, nebi, pekle i o budoucnosti celého lidstva a všeho živého. Vyrůstá z potřeby objasnit smysl života člověka i veškerého dění.

Člověk v souvislosti s prvotním hříchem odhalil dobré a špatné, což znamená, že spolu s tímto poznáním mohl nejen lépe chápat a mít schopnost nalézt souvislosti, ale také objevit strach, bezvýchodnost a zranitelnost. Bylo potřeba se této situaci přizpůsobit a najít v životě člověka nový řád v kultuře, jejíž součástí je náboženství.³²

[ ] „Člověk, který pro přemíru vědění vypadl z řádu přírody, si musí vytvořit umělý svět, v němž by mohl žít. To je kultura. Kultura se rodí z vědomí smrti a smrtelnosti. Představuje pokus vytvořit prostor a čas, kde by člověk mohl v mysli překročit horizont vlastního ohraničeného života a linie svého jednání, zkušeností a plánů do budoucna protáhnout do širších horizontů a dimenzí naplnění, v nichž teprve bude uspokojena jeho potřeba smyslu a jeho bolestné až nesnesitelné vědomí vlastního existenciálního omezení a částečnosti dojde klidu.“³³

---

³² Srov. ASSMANN, Jan. *Smrt jako fenomén kulturní teorie*. Překlad R. Fialová. Praha: Vyšehrad 2003. s. 12.

³³ Srov. tamtéž s.13.

Toto vědomí vlastní konečnosti a touha zanechat svůj otisk v historii tvořilo základní stavební kámen lidské kultury. Ta přesahuje život a zároveň mu dává jedinečný a neopakovatelný smysl a úzce souvisí s náboženstvím.

2.1 Vnímání smrti a smrtelnosti v náboženství starověkého Egypta

Náboženství Egypta mělo dlouhou, přinejmenším třítisíciletou historii a díky poloze země se v zásadě vyvíjelo samo o sobě bez podstatnějšího vlivu okolních oblastí. Vyznačovalo se polyteistickým uctíváním mnoha bohů a bohyň v rozličných antropomorfních i zoomorfních podobách, hlubokou vírou v posmrtný život a představou, že cestu do posmrtného života a život po smrti vůbec je možno ovlivnit či alespoň usnadnit nejen prostřednictvím lidské zbožnosti a mravnosti pozemského života, ale i magickými prostředky.³⁴ Tyto znaky jej zásadním způsobem odlišují od kultury křesťanské. Egyptské náboženství je z tohoto pohledu velice zajímavé a neobvyklé, jeho propracovanost představ o životě po smrti má pro tuto práci význam nejen z hlediska historického vidění, ale také pro specifičnost těchto představ, které v takovémto rozsahu nikde jinde nenajdeme.

Kultura Egypta je významná v mnoha prvcích, především budováním posvátných hrobek, vyznáváním zádušních kultů či kultu zemřelých. Smrt byla ve starověkém Egyptě nejvíce ritualizovanou částí lidského života.³⁵ Tyto

---

³⁴ Srov. HELLER, Jan. *Starověká náboženství: náboženské systémy starého Egypta, Mezopotámie a Kenaanu*. 2. vydání. Praha: Kalich, 1988. s. 81-82.

³⁵ Srov. BAINES, John. Společnost, etika a náboženská praxe. In SHAFER, Byron E. *Náboženství ve starověkém Egyptě : bohové, mýty a náboženská praxe*. Neratovice :Verbum, 2009.s. 151.

rituály se skládaly ze tří fází: fáze oddělení, kdy duše opustí tělo; fáze proměny, což zahrnuje balzamování těla a jeho mumifikace; a fáze znovuzačlenění.³⁶

V Egyptě se představa smrti odvozovala ze tří odlišných myšlenkových okruhů založených na pozorování přírodních jevů: z existence hvězd, které se „rodí“ na noční obloze představované v mytologii mateřskou bohyní, z každodenního slunečního koloběhu překonání noci a východu na horizontu symbolizující znovuzrození, a v každoroční obnově země a rostlinstva v rámci vegetačního cyklu.³⁷ V návaznosti na to byla smrt vnímána ve třech odlišných, nicméně komplementárních aspektech či obrazech: smrt jako nepřítel, smrt jako návrat a smrt jako tajemství. Byla mezi nimi rozdílnost a odlišné byly také úkony, které jednotlivé obrazy umožňovaly.³⁸

2.1.1 Smrt jako nepřítel

Jednou z možných představ podle egyptského náboženství byla ta, že po smrti, zatímco bylo tělo balzamováno, což trvalo 70 dní, během nichž bylo tělo připravováno pro věčný život, se mrtví účastnili soudního řízení, které bylo svoláno a jednalo na základě přesvědčení, že přirozená smrt neexistuje, a kde smrt byla v pozici obžalovaného, protože narušila řád a spáchala vraždu. Cílem tohoto jednání bylo ospravedlnění zemřelého a obnova jeho osobní identity. Poté se mohl připojit do božské společnosti prostřednictvím zádušních rituálů. Nastalo tedy jeho znovuzačlenění. Smrt tak byla překonána a vyloučena.³⁹

Pokud však byl zemřelý zatížen nějakým proviněním, bránilo to jeho přeměně do podoby blaženosti a nic nezmohly ani přímluvy bohů.⁴⁰

---

³⁶ Srov. ASSMANN, Jan. *Smrt jako fenomén kulturní teorie*. Překlad Radka Fialová. Praha: Vyšehrad 2003. s. 16.

³⁷ Srov. JANÁK, Jiří. Texty pro dosažení zászsvětí. In MAŘÍKOVÁ VLČKOVÁ, Petra. *Hroby, hrobky a pohřebiště starých Egyptanů*. Praha : Libri, 2009. s.55.

³⁸ Srov. ASSMANN, Jan. *Smrt jako fenomén kulturní teorie*. Překlad R. Fialová. Praha: Vyšehrad 2003. s. 16-17.

³⁹ Srov. tamtéž s. 17-20.

⁴⁰ Srov. tamtéž s. 17-21.

V souvislosti s tíhou provinění se rozvinula představa posmrtného soudu ne nepodobná tomu, jak byla viděna také např. ve středověkém vnímání posledního soudu. Mrtvý před soudem vystupoval jako viník, ne jako žalobce, a bylo jen na něm, jak se ospravedlní ze svých hříchů před tribunálem bohů. Jeho srdce přitom leželo na váze a bylo vyvažováno pírskem, symbolem řádu, pravdy a spravedlnosti. Zemřelý před soudem vypovídal o skutcích svého pozemského života; s každou vyslovenou lží miska se srdcem klesla a pokud dosáhla nejnižšího bodu, srdce zatížené lží spolkl podsvětní netvor,⁴¹ což znamenalo definitivní zánik nehmotné podstaty jeho existence a tím i znemožnění posmrtného života.

2.1.2 Smrt jako návrat

Vedle toho v egyptské kultuře byla zásadním prvkem představa smrti jako návratu do mateřského lůna bohyně matky. Tato představa je bohatě doložena prostřednictvím celé řady artefaktů pohřebního umění – objevuje se jako téma maleb na zdech hrobek, je zachycena na pohřebních stélách, a zejména na výzdobě rakví a sarkofágů, do nichž bylo ukládáno mrtvé tělo. Obraz bohyně matky se často vyskytuje na dně rakve, čímž je vyjádřena představa, že mrtvý se uložením do rakve ocitá v jejím lůně, z něž se znovu zrodí k posmrtnému životu. „Pokud vůbec někde, pak v Egyptě platí: *saxa loquuntur*, kameny promlouvají.“⁴² Prostřednictvím těchto obrazů a nápisů matka spolu s dalším božstvem k zemřelému promlouvala. Tento návrat do lůna matky byl znamením věčného bezpečí a představoval návrat zpět na svět prostřednictvím znovuzrození.⁴³

---

⁴¹ Srov. tamtéž s. 21-22.

⁴² Viz. tamtéž s.26.

⁴³ Srov. tamtéž s. 23-30.

Oba principy, ať morální princip smrti jako nepřítele, či mateřský symbol návratu, ačkoli ve své podstatě stojí proti sobě, byly pro Egypťany závazné, protože tvořily základ jejich kultury.

2.1.3 Smrt jako tajemství

Smrt byla podle egyptského náboženství nejposvátnějším tajemstvím světa, ztělesněním posvátného a božského. Ve smrti se vše živé rozpadalo a zároveň z ní vycházelo jako počátek nového života. Smrt tedy byla alfou i omegou a člověk viděl v blízkosti smrti příslib nového života.

„Sféry tajemného a posvátného spolu v Egyptě velmi úzce souvisejí.[...] za největší, nejtajemnější a nejposvátnější byla považována dvě božstva: bůh slunce a Usire.“⁴⁴ Bůh slunce Re byl tajemný svou neobyčejnou viditelností a nikdy nekončícím každodenním cyklem slunečního východu a západu představujících znovuzrození. Tajemství Usira, boha podsvětí a plodnosti, bylo v skrytosti a neviditelnosti a v každoročním a stejně nekonečném cyklu života obilného zrna. Vrcholný obraz smrti jako tajemství byl spojen s bohem Usirem, který se po své smrti⁴⁵ vrátil do lůna mateřské bohyně a stal se ztělesněním všech zemřelých, kteří na sebe brali jeho roli.⁴⁶ Tím se smrt a bůh Usire stali pro Egypťany vidinou pomoci po smrti.

---

⁴⁴ Srov. tamtéž s. 39.

⁴⁵ Usir je po své smrti a po roztrhání svého těla Sutechem znovu složen a oživen svou manželkou Esetou. Zplodí s ní syna Hora, který je jeho pokračovatelem; sám ale pak odchází do podsvětí, kde se stává vládcem zemřelých. V pozdějším období nakonec splývá s osobou každého zemřelého člověka, čímž si zemřelí zajišťují věčný život. Srov. FORMAN, Werner; QUIRKE, Stephen. *Posmrtný život na Nilu*. Překlad L. Bareš. London : Opus Publishing, 1996. s.182.

⁴⁶ Srov. ASSMANN, Jan. *Smrt jako fenomén kulturní teorie*. Překlad R. Fialová. Praha: Vyšehrad 2003. s. 39-40.

2.1.4 Souvislost smrti a spravedlnosti

Egyptská kultura se více než kterákoli jiná bránila pomíjivosti. Spravedlnost, neboli **maat**, byla v této kultuře principem překonávajícím smrt, spojujícím poutem mezi člověkem a jeho bližními. Maat byla ovšem nejen abstraktní pojem, ale byla také z pohledu Egypťanů skutečná a živoucí bohyně, která doprovodí umírajícího do říše mrtvých. Kdo činil maat, tedy ten, kdo žil spravedlivě a ke spravedlnosti vedl i ostatní, nebude zapomenut. V tom spočívala ona nesmrtelnost. Egypťané si podle Hekataiova antického podání stavěli domy z hlíny, ale hrobky byly z kamene nebo vytesané ve skále.⁴⁷ Pojetí času nemělo na zemi příliš význam, život byl z pohledu očekávané věčnosti jako odměny určené spravedlivému jen pouhý okamžik.

Neznamená to ovšem, že by Egypťané byli smrtí „posedlí“ nebo snad že by nepřikládali váhu pozemskému životu. Naopak – „milovali život a nenáviděli smrt“, a proto usilovali o její překonání a přemožení.⁴⁸ Svědectví o tom podávají skladby literárního žánru *Pisní harfeníků*, které vyjadřují smutek nad nevyhnutným osudem každé živé bytosti a nad pomíjivostí radostí pozemského života a v nichž je smrt líčena jako odchod do světa, „z něž se nikdo nevrací a nikdo nevypoví o tom, jak tam žijí a po čem touží“⁴⁹ ti, kteří tam dosud živé předešli. Nejjistější cestou k posmrtnému životu je být uchován v paměti následujících generací, a to buď pro chvályhodné činy ve prospěch slabých a utiskovaných, jak o tom svědčí žánr životopisů hodnostářů, nebo pro moudrost a porozumění „zákonitostem života“.

Veškerá pozornost se soustředila k posmrtnému životu a hrobka měla být také místem vzpomínání živých. Do paměti byla tedy vložena veškerá investice a hrobky tak prostřednictvím zaznamenaných textů měly bohům, ale i lidským

---

⁴⁷ Srov. tamtéž s. 41-43.

⁴⁸ Srov. JANÁK, Jiří. Texty pro dosažení zásvětí. In MAŘÍKOVÁ VLČKOVÁ, Petra. *Hroby, hrobky a pohřebiště starých Egypťanů*. Praha : Libri, 2009.s.55.

⁴⁹ Překlad Z. Žáby přebásnila V. Kubíčková. ŽÁBA, Zbyněk. *Tesáno do kamene, psáno na papyrus*. Praha : Svoboda, 1968.s.113-114.

návštěvníkům připomenout , nakolik žil zemřelý v přízni krále a že to byl člověk „skutečně spravedlivý, který se ujímal chudých a potřebných, nakrmil hladového, napojil žíznícího, oblékl nahého, převezl toho, kdo neměl loď, ochraňoval vdovu, vychovával sirotka.“⁵⁰ Ve starověkém Egyptě je smrt spojena se zlem, kterého je třeba se zbavit, na stěnách pyramid jsou psány texty, jejichž kouzelná moc umožňuje zbavení se zla smrti a snadný odchod vzhůru.

Maat znamená činění dobra, které může vykonávat jen ten, kdo je moudrý a ví, že pokud bude dobro zapomenuto a minulost ztracena, zanikne spolu s ním nejen jeho jméno, tedy jeden ze způsobů posmrtné existence, ale i veškerý společenský řád. V dodržování maat, jehož součástí byla i víra v posmrtný život, proto v představách Egyptanů hrál důležitou úlohu stát a jeho instituce. Činil tak prostřednictvím prosazování a uplatňování práva a spravedlnosti, které nemohou existovat samy o sobě, a také prostřednictvím vše prostupující kontroly. Král jako bohy určený nositel státní moci „vynáší rozsudky nad lidmi a přináší oběti bohům.“⁵¹

2.2 Hinduismus

Hinduismus patří k nejvýznamnějším indickým náboženstvím, je náboženstvím složitým a proměnlivým v čase. Zahrnuje v sobě množství různých představ, rituálů, činností, nespočet uctívaných božstev (je také možné ctít jednoho jediného osobního Boha), spoustou míst k uctívání a posvátných textů. Tyto představy a praxe se liší nejen v rámci větších společenských celků, ale již na úrovni vesnic, existuje zde množství malých hnutí, stejně jako složité filozofické systémy nebo společnosti, které vede vážený guru. Na počátku hinduismu nestojí jediný zakladatel či prorok a jeho původ není příliš

---

⁵⁰ Srov. ASSMANN, Jan. *Smrt jako fenomén kulturní teorie*. Překlad R. Fialová. Praha: Vyšehrad 2003. s. 41-47.

⁵¹ Srov. tamtéž s. 47-50.

historicky zřejmý. Sami hinduisté považují své náboženství za nejstarší a k jeho označení často používají výraz *sanátana dharma* („věčné náboženství“)⁵².

Hinduismus je ve své podstatě vůči ostatním náboženstvím tolerantní. S vědomím, že neexistuje jediná podoba pravdy, neobsahuje dogmatická naučení. Pro převážnou většinu věřících jsou však důležité náboženské texty, které jsou považovány za posvátné a neomylné. K těmto sbírkám se řadí *védy*, soubor čtyř spisů, které ve formě pronášení písní a výroků provázejí uctívání božstev, přinášení obětí nebo jsou pronášeny v soukromí. K dalším důležitým textům patří *brahmany* a *upanišady*.⁵³

2.2.1 Kastovní systém

Být příslušníkem určité kasty znamená získat tento sociální status v okamžiku narození, protože toto postavení, *džáti*, je dědičné a ani uzavírat manželství mimo svou kastovní příslušnost není dovoleno. Jak bude popsáno níže, sociální status přímo souvisí s předchozím životem a skutky během něj. Nejhůře jsou vnímáni lidé, pohybující se zcela mimo kastovní systém. *Bráhmani* jsou nejvyšší kastovní třídou, provádějí náboženské rituály a studují posvátné texty, *kšátrijové*, jež jsou bojovníci, *vaišjiové*, což jsou obchodníci, řemeslníci, střední vrstva měšťanstva, a mohou podobně jako příslušníci prvních dvou vrstev studovat védy a poslouchat jejich pronášení. Čtvrtá kasta, *šúdrové*, jsou služebníci, řemeslníci a dělníci, kterým studium není dovoleno. *Dalité*, příslušníci nejchudší vrstvy, tzv. nedotknutelní, jsou považováni za nečisté a kdo se jich byť jen dotkne, přiblíží se nebo je jen spatří za bílého dne, nebo koho se dotkne jen stín nečistého, znečistí se. Jsou často terčem útoků a násilí a je pro ně je podřadná práce čištění kanalizací a manipulace s odpadem. Ačkoli se indická vláda snaží tento systém kast odstranit prostřednictvím legislativy,

---

⁵² Srov. PARTRIDGE, Christopher. VOJTÍŠEK, Zdeněk (ed). *Encyklopedie nových náboženství*. Praha: Euromedia, 2006.s. 158.

⁵³ Srov. WALDENFELS, Hans. *Světová náboženství jako odpovědi...* Praha: Zvon, 1992.s. 11-14.

zakořeněné tradice jsou patrné především při hledání partnera a uzavírání manželství.⁵⁴

2.2.2 Eschatologie hinduismu

Vzhledem k tomu, že hinduismus je velkou množinou různých cest a přístupů, je třeba na tomto místě zmínit tu cestu, která je společná pro většinu jeho forem⁵⁵. Je jím víra v reinkarnaci, důležitost *karmanu* (skutků) v současném životě, podoba nynějšího života (příslušnost k určité kastě) v závislosti na předchozích karmanech a v neposlední řadě dosažení *móksi*, osvobození.

Samsára, je výraz pro cyklické opakování životů, kdy tělo umírá, ale duše (*átman*) je vtělena do jiné podoby, do jiného těla, stále znovu a znovu je zrozena k životu, aby po smrti tělo opustila a žila v těle jiném. S tímto procesem úzce souvisí morální princip *karmy*, která není pod vlivem božstev, ale je plně v rukou člověka. Tím, čím je člověk dnes, jaký je jeho zdravotní stav nebo společenské postavení, je ovlivněno jeho skutky v předchozím životě, a stejně tak nyní svými činy připravuje podobu svého příštího života.⁵⁶ Z tohoto koloběhu není možné uniknout, pokud bude člověk hříšný a nedokonalý, nepovede morální a bezúhonný život, nebude tedy dodržovat zákony *dharmy*. Cílem veškerého tohoto trápení je dosáhnout přerušení tohoto koloběhu zrození a smrti a vysvobodit se z tohoto podřízení.

V hinduismu se staří lidé na smrt obvykle připravují a závěr svého života prožívají odpoutání od materiálních či jiných záležitostí tohoto světa. Soustřeďují se na duchovní život a tímto způsobem si dle svých představ zajistí lepší příští zrození. Koná se pohřeb žehem a závěrečný obřad vede, pokud je to možné, nejstarší syn, který předtím projde očistným rituálem. S ostatky

---

⁵⁴ Srov. PARTRIDGE, Christopher. VOJTÍŠEK, Zdeněk (ed). *Encyklopedie nových náboženství*. Praha: Euromedia, 2006. s.161-162.

⁵⁵ Objevuje se však až v *upanišádách*, ve *védách* je zmínka spíše o jediném pozemském životě a posmrtné existenci duše v jiné dimenzi.

⁵⁶ Srov. WALDENFELS, Hans. *Světová náboženství jako odpovědi...* Praha: Zvon, 1992. s.16.

není nutné nijak pietně zacházet, duše již tělo opustila a o tu je nutné se postarat. Po době smutku⁵⁷ se koná zádušní obřad *šráddha*, opět pod vedením nejstaršího syna. Tento obřad je velice důležitý, protože do doby, než proběhne, duše zemřelého bloudí a nemůže se převtělit do jiné podoby. I po této události je potřeba za duše pronášet mantry a přinášet oběti, protože zanedbávané duše mohou škodit a ubližovat.⁵⁸ Z výše uvedeného je zřejmé, že poslední věci člověka v tomto náboženství se netýkají obecně celého lidstva nebo vybrané skupiny lidí, ale jsou záležitostí individuální a podobu dalšího života je třeba si zasloužit současným způsobem života. Z takového eschatologického vyústění je možné také vysledovat, že překrývá neschopnost člověka vyrovnat se s vlastní smrtelností a nevyhnutelností smrti.

2.3 Judaismus

Z hlediska biblického pojetí sahají počátky judaismu hluboko do starověku. Bůh vyvolil Abrahama a nabídl mu, že pokud opustí místo, kde žije a vzdá se všeho, postaví jej i jeho potomky do čela velikého národa a dá jim díl země.⁵⁹ Abraham souhlasil, a na důkaz stvrzení smlouvy s Hospodinem se obřezal. Povinnost obřízky platila i pro budoucí potomky a všechny další generace chlapců⁶⁰. Proroctví se naplnila a zakladatelem a praotcem izraelského národa v Kanaánu se stal Abraham spolu se svým synem Izákem a jeho synem Jákobem. Synové Jákoba stáli u zrodu dvanácti kmenů izraelského⁶¹ národa.

---

⁵⁷ Délka této doby se odvíjí od kastovní příslušnosti, čím vyšší kasta, tím kratší doba smutku.

⁵⁸ Srov. HALÍK, Tomáš. *Prolínání světů – ze života světových náboženství*. 1.vydání. Praha: Lidové noviny, 2006. s. 100-101.

⁵⁹ Srov. Gn 12,1-3.

⁶⁰ Vždy osmý den po jejich narození.

⁶¹ Jákob po souboji s andělem Božím přijme jméno „*Izrael*“, v hebrejštině „*ten, který zápasil s Bohem*“.

Izraelité často projevovali nespokojenost a pochybovali o Boží přízni. Při neúrodě a hladu opustili Kanáan a usídlili se v Egyptě⁶², kde se jim díky přízni Josefa⁶³ dařilo nějaký čas dobře.⁶⁴ Po čase, za vlády panovníka, který neznal skutky Josefa a Izraelité se již přízni netěšili, byl vydán příkaz usmrtit každého jejich narozeného syna⁶⁵ a stali se otroky pro nejtěžší práce na poli a výrobu cihel. Proto toužili po vysvobození. Tímto úkolem byl pověřen Mojžíš. Ten si nebyl jist, zda úkol bude schopen splnit, ale Bůh mu vyjevil několik znamení, podle nichž jeho lid i sám faraon pozná, že Mojžíše skutečně posílá Jahve, a seslal také na Egypt deset ran a faraon s odchodem Izraelitů souhlasil.⁶⁶ Později však je znovu pronásledoval a dostihl je až na břehu Rudého moře.⁶⁷

Aby Bůh vnesl do života lidu v průběhu jeho čtyřicetiletého putování pouští řád a poslušnost, povolal Mojžíše, aby vystoupil na horu Sinaj, kde mu na dvou kamenných deskách předal zákon a přikázání v podobě Desatera.⁶⁸ Při této dlouhé cestě pouští si Izraelité plně uvědomili, že jsou odkázáni na pomoc Boha, ale díky této pomoci také to, že jsou skutečně vyvoleným národem. Na putování do Zaslíbené země se z pouště vydalo všech dvanáct pokolení Izraele v čele s táborem pokolení Juda a cesta byla završena překročením řeky Jordán. S pomocí Hospodina získali zpět Kanaán, dědictví Abrahamovo, a rozptýlili se po celém území. Smrtí Mojžíše při cestě pouští končí významná etapa v dějinách lidu Izraele.

---

⁶² Interpretaci historických pramenů, vztahujících se k přítomnosti Izraelitů v Egyptě podává např. B. Vachala. Nejstarší zmínku o nich, a to ve smyslu národa či společenství lidí, nikoli ve smyslu území, obsahuje tzv. Merenptahova stéla. Za vlády Setiho I. byli do Egypta násilně deportováni lidé Šasu z jižní Palestiny a Sinaje, kteří uctívali Boha Jahve, o čemž je nejstarší zmínka v geografickém seznamu v chrámu Amenhotepa III. v Solebu. VACHALA, Břetislav. Pobyť a odchod Izraelců z Egypta. Nové pohledy na biblický exodus. *Vesmír*, 2004, č. 1, s. 19-24. ISSN 1214-4029.

⁶³ Syna Izraelova, který byl podvodně prodán bratry do otroctví, ale díky svým schopnostem se stal faraonovým oblíbencem, a tak mohl pomoci později i svým blízkým.

⁶⁴ Srov. SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?* Překlad E. a P. Dobšíkovi. Brno: Společnost pro odbornou literaturu, 2007.s. 53-57.

⁶⁵ Srov. Ex 1,16-22.

⁶⁶ Viz. Ex 3-12.

⁶⁷ Zde se Bůh nejvíce oslavil, protože prostřednictvím Mojžíše způsobil, že se moře rozestoupilo, vodu poslal Bůh na Egyptany a zástup Izraelitů mohl projít. Ti poté uvěřili v obrovskou moc Hospodina i jeho služebníka Mojžíše. Srov. Ex 14,1-31. Tato historická událost je každoročně připomínána během svátku *pesach*.

⁶⁸ Viz. Ex 20,1-17.

2.3.1 Vybudování chrámu

David se stal po smrti Saula králem v Judsku a úspěšnými výpravami rozšiřoval území svého lidu. Dobil mimo jiné po porážce Jebuzejců Jeruzalém, ze kterého se stalo hlavní město, místo důležitého vítězství Davida nad pohanským hradištěm, místem obnoveného spojení izraelských kmenů, kam donesl David *Boží schránu* smluv.⁶⁹ V obnovené smlouvě bylo ustanoveno Bohem, že bude Davidův rod ochraňovat a z Davidova rodu vzejde potomek, který se stane synem Božím a Bůh mu bude Otcem. Tento vyvolený povede sjednocený izraelský lid, který dostane místo k přebývání navždy bez příkoří a posměchu.⁷⁰

Po Davidovi se posledním králem jednotné říše stal Šalomoun. Postavil v Jeruzalémě honosný Chrám Hospodinu, kam byla uložena *Boží schrána*. Smlouvu Bůh opět potvrdil.⁷¹ Šalomoun vytvořil mimo jiné systém úředníků a hospodářského zajištění země, vybíral vysoké daně aby mohl být postaven Chrám uctívání. Díky přízni žen zejména protivníků a stýkáním s nimi získával ještě větší moc, což se však nelíbilo Hospodinu a toto provinění způsobilo rozkol říše a „vzbouření Izraele proti domu Davidovu.“⁷² Tyto nepokoje a zvraty v židovské historii se objevují ve větší či menší míře i v budoucnu.⁷³ „Židovská zkušenost z té doby představovala tvrdou zkoušku víry zbožných

---

⁶⁹ Což je schrána *smlouvy*, kterou Hospodin uzavřel s lidem Izraele na Sinaji, a všech další smluv, ve kterých se lid zavazuje plnit Boží příkazy, ať již byly ujednány před smlouvou na Sinaji či poté, např. smlouva s Noem, Abrahamem, nebo nyní s Davidem a jeho pokolením. Srov. PAVLINCOVÁ, Helena a kol. *Slovník – judaismus, křesťanství, islám*. 1. vydání. Praha: Mladá fronta, 1994.[smlouva] s.96.

⁷⁰ Srov. 2S 7,8-17.

⁷¹ Srov. 1Kr 2 – 9.

⁷² Viz. 1Kr 12,19.

⁷³ Mezi nejzásadnější historické události, které ovlivnily život Židů, byla porážka Jeruzaléma babilonským králem Nabukadnesarem II. r. 587 př.n.l., odvezení Židů do zajetí, zničení města a vypálení Jeruzalémského Chrámu. To bylo chápáno jako hněv Hospodina a upevnilo poslušnost zákonu. Židé kteří se vrátili ze zajetí, postavili nový Chrám a snažili se sjednotit v postupu proti římské nadvládě. Druhý chrám byl však také zničen r. 70 n.l. a po neúspěšných povstáních bylo mnoho Židů z Palestiny r. 135 n.l. vyhnáno, čímž utrpělo sebevědomí Židů další velkou ránu. Nejtěžší v novodobé historii a pro Židy velmi sklíčující událostí bylo jejich systematické zločinné vyvražďování nacisty za II. světové války.

[...]Teď byla země plná Jóbů, jejichž utrpení a mučednická smrt zpochybňovaly Boží spravedlnost.“⁷⁴

Uctívání Boha se po opětovném zničení Chrámu a pronásledování věřících na místech setkávání soustředilo do rodin. Jejich soudržnost a příbuzenské vazby měly pro věřící a zachování jejich identity zásadní význam.

Judaismus je přísně monoteistické náboženství, které se z původně jednotného systému přetvořilo na několik výrazných směrů od přísně ortodoxních až po moderní směry, udržující židovskou identitu, ale s patrnou sekularizací. Základ tradiční nauky tvoří hebrejská Bible, složená z knih zákona - *Tóry*, čili prvních pět knih Bible, též Pentateuch, dále knihy *Nebiim*, Proroků, a *Ketúvim*, což jsou Spisy. Dále patří k nauce *halacha*, židovské právo, *mišna* a *midraš*, což jsou komentáře k zákonům a Tóře a písemně zaznamenaná ústní tradice, a Talmud, soupis rabínských rozprav nad zákony a etikou.⁷⁵

2.3.2 Eschatologie judaismu

Učení o posledních věcech člověka z pohledu judaismu se týká především vyvoleného izraelského lidu obecně, v linii, jejíž počátek sahá k Abrahamovi. Z hlediska posmrtného života starozákonní texty o této fázi příliš nehovoří. Izraelité si uvědomovali Boží přízeň a z historického kontextu je zřejmé, že snášeli mnohá příkoří především díky Boží pomoci, ale podléhali také sebeklamu a pýše, když na základě vědomí vyvolení nepřikládali důležitost svému jednání.⁷⁶ Doufali v naději spravedlivých, že budou „připojeni ke svému lidu“⁷⁷, tedy k těm, kteří je ve smrti předešli. To, že nevnímali smrt jako úplný

---

⁷⁴ Viz. GILLMAN, Neil. *Vzkříšení a nesmrtelnost v židovském myšlení*. Překlad K. Kofroňová. 1.vydání. Praha: Vyšehrad, 2007.s.72.

⁷⁵ Srov. PARTRIDGE, Christopher.VOJTÍŠEK, Zdeněk (ed.). *Encyklopedie nových náboženství*. Praha: Euromedia, 2006.s.104-105.

⁷⁶ Srov. Mí 3,11.

⁷⁷ srov. Gn 25,8; Gn 49,29.

zánik své existence, je možné doložit slovy těžce zkoušeného Joba: „Já vím, že můj Vykupitel je živ a jako poslední se postaví nad prachem. A kdyby mi i kůži sedřeli, ač zbaven masa, uzřím Boha, já ho uzřím, pro mne tu bude, mé oči ho uvidí, ne někdo cizí [...]“⁷⁸ Duch zemřelých podle Starého zákona mohl být v kontaktu s živými, kteří měli schopnost jej přivolat, což vzbuzovalo ještě větší bázeň.⁷⁹ Přivolávání zemřelých a hovory s nimi však bylo v rozporu s Boží vůlí a znamenalo to zpronevěru Bohu.⁸⁰

V judaismu se pro posmrtný život užívá výrazu *olam ha-ba*⁸¹, budoucí svět, o němž se představy různí, od skeptických vizí naprosté konečnosti pobytu mrtvých v podsvětní říši *šeol*, dostatečně metaforicky popsané v knize Jób, až po vzkříšení mrtvých. Po smrti člověka se i s tělem, podobně jako v křesťanství, zachází s úctou. Dodnes se v některých komunitách praktikuje zvyk, při kterém se ve chvíli smrti změni mrtvému jméno, čímž se anděl smrti uvede v omyl.⁸² Zesnulý je po očistě oblečen do bílého roucha, dospělý muž je ještě zahalen do modlitebního pláště, zbaveného třásní. Pozůstalí si natrhnou levou stranu svého oděvu na znamení úmrtí rodiče, pravou stranu za jiné příbuzné. Na znamení rovnosti se všichni zemřelí pohřbívají přímo do země nebo v prosté dřevěné rakvi.⁸³ Také období smutku je ve znamení dodržování rituálů, souvisejících s oblékáním, rodinným životem a odříkáváním modlitby na oslavu Božího jména.

Ve středověkém židovském náboženství je patrný vliv *kabaly*, mystické tradice. Literatura popisující tuto mystiku vychází z přímého a důvěrného vztahu izraelského lidu s Bohem, který dle nauky pokračuje až do současnosti a je možné této mystické zkušenosti dosáhnout a prožít ji. To, že Bůh oživí

---

⁷⁸ Viz. Jb 19,25-27.

⁷⁹ srov. 1S 28, 7-25.

⁸⁰ srov. 1Pa 10,13.

⁸¹ Např. v Sanhedrinu, což je traktát Mišny, první části Talmudu, kap. 10 - svět budoucí. Dostupné online. [Cit. 2009-10-06]. <http://www.talmidim.cz/misna/sanhedrin> .

⁸² Pokud se umírající uzdraví, nové jméno mu již zůstává.

⁸³ Srov. HALÍK, Tomáš. *Prolínání světů – ze života světových náboženství*. 1.vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006. s. 96-97.

mrtvé, je pro nauku samozřejmé. Hlavní otázkou pro mystiky je co se děje s duší v době mezi smrtí a vzkříšením. Kabalisté věří v převtělení duší, jejich předchozí existenci a přežívání po smrti těla a tak to bude až do vzkříšení. Co bude se všemi těly, ve kterých v čase duše přebývala, nauka řeší tak, že vzkříšení libovolného jedince ovlivní osud všech ostatních těl, které byly hostiteli duše. V lidovém pojetí židovství se myšlenka převtělování dochovala do dnešních dnů.⁸⁴

Vzhledem k tomu, že pro judaismus neznamená osoba Ježíše Krista, Božího Syna, o kterém bude psáno níže, žádný zvrat v učení a že nebyl přijat za Mesiáše přinášejícího vysvobození, Židé proroka stále očekávají a s tím souvisí i eschatologie tohoto náboženství, která se opírá o pro ně stále platné úmluvy s Hospodinem, příchod očekávaného dne soudu, konkrétní vidinu vlastního území a stále živou myšlenku vyvoleného národa a sebeidentifikace s tímto vyvolením, to vše zhmotněno v touze zbudování třetího Chrámu⁸⁵, který bude znamením blízkého příchodu Mesiáše a konce útrap. Bude znamenat pro věřící vítězství Boží spravedlnosti, oslavení vyvoleného lidu, vysvobození a návratu k počáteční čistotě člověka a soužití s Bohem tak, jak to bylo dle nauky v původním Božím stvořitelském plánu.

2.4 Buddhismus

Buddhismus patří také k významným indickým náboženstvím. Je rovněž filozofickým systémem a co do složitosti a množství náboženských textů vykazuje podobnost s hinduismem. Má ale na rozdíl od hinduismu historický počátek v osobě svého zakladatele. Byl jím Siddhártha Gautama, známější pod jménem Buddha. Siddhártha pocházel z dobře situované královské rodiny

---

⁸⁴ Srov. GILLMAN, Neil. *Vzkříšení a nesmrtelnost v židovském myšlení*. Překlad K. Kofroňová. 1. vydání. Praha: Vyšehrad, 2007. s. 142-145.

⁸⁵ Druhý Chrám, postavený v jednoduchém stylu Židy, kteří se vrátili ze zajetí, rekonstruoval do honosnější podoby Herodes Veliký. Byl zničen římským vojskem r. 70 n.l.

a díky starostlivosti a opatrnosti svého otce byl před vnějším světem držen v ústraní, on však přes blahobyť a bezstarostnost toužil poznat, před čím je ochraňován, jak se o tom zmiňuje jedna z legend. Několik takových tajných výprav podnikl, setkal se tam ke svému překvapení s lidmi postiženými nemocemi, chudobou, stářím a také se smrtí člověka. Tato zkušenost a vědomí, že se tento těžký úděl týká všech lidí, na něj silně zapůsobily a snažil se dojít takovému poznání, které by mu vyjevilo, jak se osvobodit z tohoto koloběhu zrození, utrpení a smrti a najít jiný smysl života. Opustil proto bezpečí paláce i svou manželku a odešel naplnit svůj cíl. Po několika marných pokusech nalézt odpovědi na své otázky se oddal hluboké meditaci a přes postupnou kontemplaci došel k dokonalému probuzení, stal se Buddhou.⁸⁶

2.4.1 Buddhovo učení

Obecně lze říci, že základem Buddhova učení je přijetí podmínek, které osvícení předcházelo, tedy opustit vše, co člověka svazuje s místem, kde žije, vzdát se hojnosti, závislosti na čemkoli a vydat se na strastiplnou cestu. Podle Buddha je vše, tedy mimo jiné člověk a jeho duše, pomíjivé. V souvislosti s poznáním smyslu života poskytuje Buddhovo učení čtyři vznešené pravdy. První z nich hovoří o existenci člověka, která nevyhnutně souvisí s utrpením. Vše je *dukkha*⁸⁷, tedy utrpení. Druhá pravda v této souvislosti říká, že se tak děje proto, že je člověk v područí závislosti, která způsobuje nenaplnění touhy po hmotném, citovém a smysluplném zajištění života. Třetí pravda hovoří o tom, že pokud člověk chce dosáhnout osvobození ze závislosti a ukončení utrpení, je třeba opustit závislost. Čtvrtou pravdou se dostáváme k principu

---

⁸⁶ Srov. PARTRIDGE, Christopher.VOJTÍŠEK, Zdeněk (ed.). *Encyklopedie nových náboženství – nová náboženská hnutí, sekty a alternativní spiritualita*. Překlad Z. Vojtíšek a kol. 1.vydání. Praha: Euromedia group, k.s., 2004.s.162.

⁸⁷ Srov. tamtéž s.164.

dosažení nezávislosti dodržáním osmidílné stezky, která vede k *nirváně*. Těchto osm nutností znamená dodržet etické principy života a dosáhnout úplného sebeponoření v meditaci. Cesta se skládá z „*pravého poznání, pravého rozhodnutí, pravé řeči, pravého jednání, pravého žití, pravé snahy, pravého rozvažování a pravého ponoření se do sebe.*“⁸⁸

Buddhismus je od doby svého vzniku a rozšíření učení rozvětveným náboženstvím s množstvím rozdílných výkladů a škol, v podstatě je však možné reflektovat dva výrazné proudy, konzervativní a radikální théravadový (zachovávající tradice), který trvá na absolutním odstranění spoutanosti a osvobození se od vášní, a liberálnější mahajánový (vyzdvihující ctnost soucitu a moudrosti), který pomáhá na cestě k osvětlení prostřednictvím *bódhisattvy*, zbožštěného probuzeného, který odmítl dosažení nirvány, dokud neosvobodí všechny nižší bytosti.⁸⁹ *Bódhisattva* přináší naději těm, kteří nevěří ve své vlastní schopnosti dosáhnout osvětlení a vrací se pro ně zpět, aby jim pomohl. Mahajánový buddhismus je tedy v tomto bodě zdánlivě podobný s křesťanstvím, ale tato podobnost je diskutabilní.⁹⁰

2.4.2 Nirvána

Nirvána je cílem cesty. Člověk, který se na této cestě k nirváně nachází, je stále pod vlivem sledu změn a událostí, které v přítomnosti ovlivňují budoucnost. Je také zatížen karmou a koloběhem životů, jak bylo popsáno u hinduismu, ale ta nesouvisí ve stejném smyslu s nynějšími skutky, které

---

⁸⁸ Viz. WALDENFELS, Hans. *Světová náboženství jako odpovědi...* Překlad K. Šprunk. 1.vydání. Praha: Zvon, 1992. s. 28.

⁸⁹ Srov. PARTRIDGE, Christopher. VOJTÍŠEK, Zdeněk (ed.). *Encyklopedie nových náboženství – nová náboženská hnutí, sekty a alternativní spiritualita*. Překlad Z. Vojtíšek a kol. 1.vydání. Praha: Euromedia group, k.s., 2004. s.166.

⁹⁰ Srov. KÜNG, Hans. BECHERT, Heinz. *Křesťanství a buddhismus*. Překlad J.Hoblík, D. Zbavitel. 1.vydání. Praha: Vyšehrad, 1997.s.206-210, kde je mimo jiné uvedeno srovnání utrpení Gautamy (v době před osvětlením) s utrpením Ježíše Krista a možnost vidět Ježíše Krista jako jednoho z mnoha předchozích bódhisattvů před Gautamou, což je ale pro pohled křesťanský naprosto nemyslitelné, neboť jedinečnost a smysl spasitelné oběti Ježíše Krista nepotřebuje další důkazy nutnosti vedení k osvětlení.

by zapříčinily úroveň a podobu příštího života pozemského nebo života v jiné dimenzi. Karma zde znamená závislost, ulpívání na vlastním „já“ a svázanost s jeho domnělou věčností, až spalující touha po nedosažitelném, snaha vytvořit trvalé hodnoty, žít lépe a šťastněji v hojnosti prožitků i majetku. Je to „špatné užívání těla, slov a myšlení, které řídí život člověka.“⁹¹ Znovuzrozený život znamená pokračující nesvobodu. Nirvána je osvobozením od veškerého chtění, uhašení touhy, odpoutání od života, zbavení se potřeby sebespášení, je absolutní duchovní svobodou za hranicemi představitelné vlastní existence, konec *dukkha*, bytím i nebytím. Vzdát se všeho znamená také vzdát se touhy po životě.

2.4.3 Eschatologie buddhismu

Z toho, co bylo napsáno výše, je zřejmé, že na otázku, co se děje s člověkem po smrti, nedává buddhismus jednoznačnou odpověď, názory jsou různorodé a podle jednotlivých škol se odvíjejí i představy eschatologie. Například pro tibetský buddhismus je důležité doprovázení umírajících, kdy duchovní mistr (*lama*): „předčítá umírajícímu texty z Tibetské knihy mrtvých, aby pomohly jeho duchovní podstatě vyprostit se ze závislosti na těle a zdolat obtížné období přechodu do nového zrození (tzv. *bardo*).“⁹² Toto období trvá údajně 49 dní a prvních 7-8 dní, kdy se mrtvému zjevují buddhové a bódhisattvové a on přijme pro sebe sídlo v jejich sféře, se s tělem nesmí vůbec pohnout.⁹³

Všeobecně přijímaným názorem je individuální cesta, která nesouvisí s osudem lidstva, podobně jako např. u hinduismu. Koloběh životů však není odrazem skutků předchozího života, ale závisí na míře svázanosti s vnějším hmotným i vnitřním duchovním světem člověka. Cílem člověka je osvobodit

---

⁹¹ Srov. LESNÝ, Vincenc. *Buddhismus*. Nakl. J.Samce 1948.1.vydání. Reprint Olomouc: Votobia, 1996.2.vydání.s.35.

⁹² Viz. HALÍK, Tomáš. *Prolínání světů - ze života světových náboženství*. 1.vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006. s.102.

⁹³ Srov. tamtéž s. 102-103.

se z tohoto koloběhu, neulpívat na životě ani na posmrtné existenci, ale dojít ke zřeknutí se všeho včetně sebe.

2.5 Islám

Islám, což znamená „odevzdání se (do vůle Boží)“⁹⁴, jehož vznik se datuje do počátku 7. století, je po judaismu a křesťanství třetím světovým náboženstvím, které je výrazně monoteistické s respektem k Božímu řádu. Tento řád je lidem dáván na vědomí prostřednictvím proroků, věřící uznávají jako jednoho z proroků i Ježíše Krista, ale tím největším prorokem pro islám je Muhammad. Zejména obchodně orientovaný Arabský poloostrov tak se vznikem islámu získal nový řád a islám měl výrazný vliv nejen na život obyvatel, ale i na politickou orientaci zemí, ve kterých se začal prosazovat. Náboženství starých Arabů mělo spíše charakter antropomorfního naturalismu, ačkoli nedosahoval šířky antické mytologie. S příchodem cílevědomého Muhammada se mezi věřící rozříkla nejen věrouka, která nastolila nové uskupení a potlačila rodové tradice nastolením ideové jednoty, ale také stála za sjednocením Arabského poloostrova. Na počátku vzniku tohoto náboženství byla Muhammadova zjevení Alláhových příkázání, která začal veřejně hlásat a zpočátku musel čelit nátlaku a nepochopení. Díky svému hlubokému přesvědčení o vyvolení Bohem za svého Proroka a pravdivosti zjevení těmto výpadům odolal.

Muhammadova zjevení jsou ve verších zachycena v knize Korán, základním stavebním kameni islámského vyznání. Prorok je nejprve uchovával v paměti, později dal některé části zapsat. Aby se předešlo nejasným záznamům Koránu, chalífa Uthmán ustavil komisi, která měla za úkol vytvořit závazné kanonické znění Knihy a tyto texty pak byly distribuovány do okolních

---

⁹⁴ Srov. KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. 1. vydání. Praha: Vyšehrad, 1993. s.9.

provincií. Texty, které vysvětlují nejasné pasáže Koránu a přibližují osobní život a skutky Proroka v podobě doložených zpráv i legend, se nazývají *hadíthy*. Smrt Muhammada r. 632, tedy v témže roce, kdy chvíli před svou smrtí naposledy podnikl pouť do Mekky, svého rodiště a prvního působiště, způsobila prakticky navždy rozkol v muslimském světě nejen z důvodu sporného nástupnictví Proroka, ale zejména pro nepřátelství mezi sunnity (zastánci tradice, *sunny*) a šíity (zastánci nového politického uskupení)⁹⁵, které se v průběhu let značně radikalizovalo.

2.5.1 Pět hlavních forem uctívání

Vztah člověka k Bohu a mezi lidmi navzájem je stanoven v předepsaných povinnostech muslimského učení. Za nejpodstatnější činnosti, znamenající příslušnost k islámu, je považováno pět pilířů. *Šaháda*, což je vyznání víry při každodenní modlitbě a vyslyšena Bohem bude jen ta, která je vyslovena upřímně a opravdově. *Salát*, povinná modlitba, která je platná jen v případě, že je zároveň zachována čistota těla, místa a oděvu, pronášena správným směrem (k Mekce) ve správný čas (pět určených časů, počátek modlitby vždy oznamuje muezzin voláním) a bez obuvi. Tato modlitba podporuje společenskou sounáležitost a sebekázeň, kromě toho je možné modlit se i mimo určené časy podle vnitřní potřeby každého jednotlivce. *Zakát* je povinná almužna či daň určená na dobročinné a obecně prospěšné účely. *Sawm*, třicetidenní půst v měsíci ramadánu, platí pro každého dospělého, který je duševně i tělesně zdravý. Kdo není schopen půstu z různých důvodů, vykoupí se skutkem nasycení hladového. Půst znamená nejen zdržení se jídla, pití, kouření či pohlavního styku, ale také pomluv a neshod. Korán dále ukládá vykonat alespoň jednou za život pouť do Mekky, *hadždž*. Před poutí je každý,

---

⁹⁵ Srov. tamtéž s. 7-27.

kdo je jí schopen, povinen zajistit svůj domov, zaplatit dluhy a veškeré zanedbané záležitosti a učinit upřímné předsevzetí ctnostného života. Poutníci jsou podle národnosti vedeni průvodcem, který je vede pokyny celým poutním obřadem.⁹⁶

Pro každodenní činnosti má islám předpisy, morální a právní zákon Božského řádu, zvaný *šaríja*. Znamená bezpečnou cestu jak se stát pravým muslimem a pro islámské reformační hnutí a fundamentalismus je nejen právním systémem s řadou dogmat, ale především důvodem k hrdosti, protože se vztahuje jak k věčnému Koránu, tak k danému právnímu řádu a současně k tradiční kultuře.⁹⁷

2.5.2 Duchovní setkání s Bohem

Islám, to však nejsou jen povinnosti dané zákonem. Je to také vnitřně prožívaná hluboká víra s prvky mystiky a filozofických přístupů, *súfismus*. Je to především přes všechna odříkání a nesnáze, v samotě nebo naopak v komunitě, a plném spojení s Bohem zevnitř prožívaná skutečná cesta poznání, nepřenositelná zkušenost, osobní a nezprostředkovaná. Pro každého muslima je tato cesta jiná s jinými rituály a také po různém způsobu dávaná najevo okolí prostřednictvím osobního svědectví v asketismu, umění, kultuře, životním stylu či teosofii.⁹⁸ Jsou to však také některé prvky okultismu či kultu světců *súfismu*, za což byl tento směr často kritizován a odmítán.

---

⁹⁶ Srov. tamtéž s. 91-113.

⁹⁷ Srov. tamtéž s. 117- 118.

⁹⁸ Srov. KROPÁČEK, Luboš. *Súfismus – dějiny islámské mystiky*. 1.vydání. Praha: Vyšehrad, 2008. s.36-39.

2.5.3 Eschatologie islámu

V e smyslu posledních věcí člověka se zde hovoří podobně jako v judaismu či křesťanství o posledním soudu, vzkříšení a životě na „onom“ světě. Duše může po smrti existovat mimo tělo, je bez vědomí a vůle ve spánku do té doby, než nastane zmrtvýchvstání a duše se opět spojí se svým původním tělem. Posmrtný soud je spojován s legendou o rozhovoru, který proběhl mezi anděly Munkarem a Nakírem a zemřelým. Pokud na otázku kdo je Posel Boží odpoví správně jako věřící, je připraven ke klidnému spánku do zmrtvýchvstání, pokud o Prorokovi nebude nic vědět a tím prokáže, že je nevěřící, bude trpět v temnotě dokud jej Bůh nevzkřísí. Pojem „očistec“ islámská eschatologie nezná. Obrazně i doslovně je brána jiná tradice o úzké cestě *sirát*, která je tenká a ostrá, umístěna nad rozpálené peklo. Spravedliví přejdou bez potíží, zlí upadnou sami nebo budou shozeni do pekelného žáru. Bez soudu přímo do ráje dle veršů Koránu půjdou ti, kteří padli mučednickou smrtí v boji za svatou věc, nebo také ženy, které zemřely při porodu. Zánik světa, poslední den, zvaný např. den účtování nebo den všeobsáhlý, bude vypadat asi takto:

„Dvojí zatroubení anděla Isráfíla vzkřísí mrtvé lidi i džiny a shromáždí je na velké pláni k poslednímu soudu. Bůh se zjeví na trůnu nesen anděly. Lidé budou souzeni podle víry a skutků; spravedlivým bude vykááno místo po pravici, popř. vložena kniha do pravé ruky, nehodným po levici. Rozhodnutí bude konečné: buď ráj nebo pekelná muka.“⁹⁹

Ráj je tedy místem pro bohabojné věřící. Je vykreslován velice barvitě a přitažlivě a v těchto představách je zobrazeno vše, co lidé z těchto suchých a chudých míst postrádají : přepych, smyslnost, množství vody, stromy vrhající

---

⁹⁹ Srov. tamtéž s. 83.

stín, květiny, ovoce, především však naplnění milosti setkání s Bohem a získáním místa po jeho boku.¹⁰⁰ Naproti tomu peklo (*džahannam*) je líčeno nejprve jako bájně zvíře, později propast se soustředěnými kruhy, které znamenají stupně hlavně pro nevěřící s narůstající intenzitou trýzně. První stupeň je jen trest dočasný, odtud budou věřící vzkříšeni, další stupně jsou pro věčné zatracení pro židy, křesťany, sabejce, mazdakisty a vyznavače idolů, nejnižší patro patří pokrytcům. Je však možné dle nauky, že díky upřímnému pokání a obrácení k Bohu se lze vymanit z věčného zatracení.¹⁰¹

2.6 Nástin historie a eschatologie z pohledu některých nových náboženských hnutí

Není jistě nijak překvapivé, že i v současné době vznikají a vznikaly nová náboženství s různými teoriemi, učením či vizemi budoucnosti. Vždyť i známá světová náboženství měla někdy v minulosti svůj počátek a prošla obdobími neuznání, těžkostí, přizpůsobování aktuálním situacím a hledáním příznivců či členů, což je ostatně nikdy nekončící proces. Zatímco však za těmito náboženstvími stojí historická zkušenost, tradice a kultura, cílem nových náboženství je představit takový program, který pokládají v opozici k tradičním věroukám za „správnější“. Často může být něčím „revoluční“ ve srovnání s jinými, aby oslovil velkou skupinu lidí, působil věrohodně a nenáročně v souvislosti s pochopením nauky a změny životního stylu či přístupu k novým učením. Takovýchto náboženství je celá řada a nebylo snadné vybrat jen několik a většina z nich je něčím specifická. Některá z nich mohou být přitažlivá právě svou radikálností či odporem ke stávajícím poměrům nebo

---

¹⁰⁰ Srov. PAVLINCOVÁ, Helena a kol. *Slovník – judaismus, křesťanství, islám*. 1.vydání. Praha: Mladá fronta, 1994. [rāj] s.428-429.

¹⁰¹ Srov. tamtéž. [peklo] s.420-421.

naukám a oslovený člověk tak ani nemusí odhalit jejich nebezpečí, a to, jak bude napsáno níže, i v otázkách eschatologie.

2.6.1 Svědkové Jehovovi

Historie této náboženské společnosti, hlásící se k biblické tradici a pokládající se za společenství křesťanské, sahá do období adventistického hnutí ve Spojených státech počátku 19. století, kdy byl několikrát v různých časových odstupech hlásán a očekáván druhý příchod Ježíše Krista. Pod vlivem těchto událostí a v touze upřesnit nauku založil Charles Taze Russel seskupení Badatelé bible, později společnost Mezinárodní badatelé bible. Na principu bádání bible a rozšiřování dogmat tak dlouho, dokud nejsou vyvráceny novým náhledem, funguje i současná Náboženská společnost Svědkové Jehovovi, která stejně jako v minulosti rozšiřuje své učení obcházením „dům od domu“ a také prostřednictvím knih, brožur, časopisů (*Strážná věž a Probud'te se!*)¹⁰², traktátů a individuálního studia bible se zájemci.

Svá tvrzení mají Svědkové Jehovovi podložena biblickými citáty, které ale pocházejí z jimi vydané knihy, nazvané *Svaté písmo – Překlad nového světa*, o kterém říkají, že je neomylným inspirovaným Božím slovem. Tak je možné se například dovědět o tom, že znají jméno jediného pravého Boha, Jehova. Ježíše Krista považují za Syna Božího ve smyslu jedinečnosti, ne jako součást Trojice. Nevěří tedy, že Ježíš Kristus je vtěleným Bohem. Jeho oběť vysvětlují jako položené výkupné za prvotní hřích. Z hlediska eschatologie je smrt přechodným stadiem života, na základě textu Kaz 9,5 (Svaté písmo) přirovnávají smrt ke stavu dočasného bezvědomí, které se rozplyne, až přijde čas vzkříšení mrtvých, není tedy důvod se smrti obávat. Mezi tyto vyvolené

---

¹⁰² Jejichž texty mají pro členy této náboženské společnosti závaznou platnost Božích příkazů, zasílaných z Ústředí a jakákoli pochybnost o jejich jednoznačnosti je v krajním případě trestána vyloučením.

náboženská společnost pasuje své oddané členy, pracovníky Ústředí¹⁰³, a pak ty, kteří v minulosti nemohli z různých důvodů slyšet učení Svědků Jehovových. Ti, kteří tuto možnost měli, ale např. odmítli návštěvu některého člena společnosti u sebe doma nebo při oslovení na ulici, nebudou v této vyvolené skupině. Při posledním soudu, který povede Ježíš Kristus, budou odděleni spravedliví, kteří budou žít věčně, od nespravedlivých, kteří zemřou podruhé a přestanou existovat. Dalším pozoruhodným prvkem tohoto učení je, že život po vzkříšení bude pokračovat zde na Zemi v pozemském ráji.¹⁰⁴

2.6.2 Bahá'í víra

Počátek této náboženské společnosti se datuje teprve do roku 1844, kdy perský kupec zvaný *Báb*, což přeloženo znamená *Brána*, začal hlásat blízký příchod dalšího *Božího projevu* v podobě mesiáše, o kterém, byť v jiné souvislosti, hovoří i jiná náboženství. Za své učení byl v roce 1850 popraven a skutečným zakladatelem Bahá'í se stal samozvaný Přislíbený Bahá'u'lláh, který se veřejným prohlášením na základě vlastní vize ustanovil, že on je tím, koho předpovídal *Báb*, naplnitelem proroctví všech předchozích náboženství, sjednotitelem všech lidí, a určil si vlastní poslání setřít rozdíly ras, národů a etnických skupin. Pro své přesvědčení byl vězněn a vyhnán do exilu, města 'Akká v Palestině, během něhož napsal tisíce dokumentů, které se staly základem kánonu svatých Písem, *Nejsvětější knihy*, která byla vydána kolem roku 1873 a je ústředním spisem Bahá'í.¹⁰⁵

Bahá'í je monoteistické náboženství původem z muslimského prostředí a na jeho počátku stáli muslimové. Myšlenky Bahá'í se však nesou v duchu

---

¹⁰³ Brooklyn, New York.

¹⁰⁴ Srov. oficiální stránky Jehovah's Witnesses, dostupné on-line: [Cit. 2009-09-28] <http://www.jw-media.org>.

¹⁰⁵ Srov. PARTRIDGE, Christopher.VOJTÍŠEK, Zdeněk (ed.). *Encyklopedie nových náboženství – nová náboženská hnutí, sekty a alternativní spiritualita*. Překlad Z. Vojtíšek a kol. 1.vydání. Praha: Euromedia group, k.s., 2004.s.131-132.

kosmopolitního a univerzálního náboženství, bez negativních pozic vůči ostatním světovým náboženstvím, která považují za prapůvod svého učení, přijímají do něj některé jejich prvky, a drží je v úctě. Bahá'í však k nim podle vlastního pojetí přináší nová, aktuální Boží poselství.¹⁰⁶ „Tvrdí, že duchovní pravdy všech náboženství jsou zajedno. Zdá se tedy, že náboženství jsou v konfliktu kvůli svým sociálním zákonům,“¹⁰⁷ které bylo třeba přizpůsobit tehdejší době a nutnosti sjednotit národy, což vedlo k různým morálním a sociálním zákonům a odlišné odpovědnosti. To vše chce Bahá'í víra sjednotit. Ke členům či příznivcům tohoto náboženství se hlásí poměrně velké množství věřících, zřejmě právě pro své učení přijatelné pro ty hledající, kteří touží po něčem novém a vyhovuje jim zakotvení v takto myšlenkově prostorném náboženství, nebo pro ty, kteří důvěřují vizi sjednocující všechna náboženství, etnika, jazyk, ideje i zákony a její naplnění.

Z hlediska vztahu ke smrti tato náboženská společnost učí víru v nesmrtelnou duši, která smrtí nezaniká, ale opustí lidské tělo a existuje dále v duchovní podstatě s plným uvědoměním si své jedinečnosti, předchozí pozemskosti a svých skutků a ve spojení s těmi, kteří také zemřeli a jsou společně v nějakém blízkém vztahu. Peklo chápe jako nižší stupeň na cestě k Bohu, ne v negativním smyslu záhuby a zla, a Nebe jako příslib Boží blízkosti, obojí ve smyslu cesty zdokonalování duše, postupném přibližování k Bohu, ne jako konkrétní místa pobytu duše.¹⁰⁸

---

¹⁰⁶ Srov. text oficiálních stránek této náboženské společnosti v ČR, dostupné on-line: [Cit. 2009-10-01] <http://www.bahai.cz/index.php?page=otazky#o9> .

¹⁰⁷ Viz. PARTRIDGE, Christopher.VOJTÍŠEK, Zdeněk (ed.). *Encyklopedie nových náboženství – nová náboženská hnutí, sekty a alternativní spiritualita*. Překlad Z. Vojtíšek a kol. 1.vydání. Praha: Euromedia group, k.s., 2004.s.133.

¹⁰⁸ Srov. text oficiálních stránek této náboženské společnosti na Slovensku, dostupné on-line: [Cit. 2009-10-01] <http://www.bahai.sk/smrt.htm> .

2.6.3 Mezinárodní Scientologická církev a Dianetika

U zrodu tohoto hnutí stál kontroverzní americký spisovatel především science-fiction (jeho kniha *Bitevní pole Země*, vydaná česky poprvé v roce 2000 se stala bestsellerem)¹⁰⁹, ovlivněný nejprve východním náboženstvím¹¹⁰ a posléze mnoha jinými kulturami a vědeckými metodami, Laffayette Ron Hubbard se svým originálním, dle svých slov vědeckým a neustále zdokonalovaným přístupem zvaným *Dianetika*. Na toto téma vydal několik knih, které vyšly v mnoha jazycích a v poměrně velkém nákladu. V 50. letech 20. století tím způsobil rozruch v odborné i laické veřejnosti a rozdělení na dva ostře vystupující tábory bezmezných obdivovatelů a odpůrců.¹¹¹

Dianetika, kterou je možno nazvat dle užitých metod psychoterapií,¹¹² a kterou L.R. Hubbard vyvinul a také sám na sobě vyzkoušel, v sobě skrývá otevřenou spolupráci klienta a auditora (sezení se nazývá „auditing“), který pomáhá rozkrýt klientovo podvědomí, zážitky a traumata minulosti, odstranit „mentální bloky“, vyčistit mysl (osoba bez minulé reaktivní mysli je nazývána „Clear“) a připravit jej zřejmě na nové prožitky hlubšího charakteru, které poskytuje scientologie. Ovlivňuje tím postoj člověka bez použití drog či hypnózy přímým působením na jeho mysl. Hubbard dokonce tvrdil, že díky dianetice je schopen kontaktu s duší člověka.¹¹³

Z hlediska potřeb této práce, tedy vztahu popisovaného hnutí ke smrti, je nutno uvést, že cílem celého působení na jedince je „člověk“ existující mimo

---

¹⁰⁹ Srov. PARTRIDGE, Christopher.VOJTÍŠEK, Zdeněk (ed.). *Encyklopedie nových náboženství – nová náboženská hnutí, sekty a alternativní spiritualita*. Překlad Z. Vojtíšek a kol. 1.vydání. Praha: Euromedia group, k.s., 2004.s. 385.

¹¹⁰ Byl ovlivněn mimo jiné tibetskými lamy, se kterými se setkal.

¹¹¹ Srov. oficiální stránky Scientologické církve v ČR, dostupné on-line: [Cit. 2009-10-01] <http://www.scientologie.cz> .

¹¹² Při sezení auditor využívá E-metr, měřící podle průběhu sezení galvanický odpor kůže a označuje situace, na které je třeba se při terapii zaměřit. O těchto i jiných praktikách Scientologické církve více např. VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Nová náboženská hnutí a jak jim porozumět*. 1.vydání. Praha: Alfa publishing, 2007.

¹¹³ Srov. oficiální stránky Dianetického centra Praha, dostupné on-line: [Cit. 2009-10-02] <http://www.dianetika.cz/index.php/l.-ron-hubbard/novinky/l.-ron-hubbard/menu-id-80.html> .

tělo i mysl, zvaný ve scientologii „thetan“, nesmrtelná duchovní bytost. Scientologie („studium pravdy“) údajně nabízí otevření nových možností člověka, dosažení trvalého štěstí a duchovní svobody.¹¹⁴ Bylo by možné namítat, že scientologie není náboženstvím, ale pokud bychom vzali v úvahu, že k jejím základním znakům patří očistné rituály, údajné nové životní směřování, zavazující dodržování pravidel či kult osobnosti zakladatele a oddanost k němu, pak bychom jistě znaky netradičního náboženství našli. Jeví se však nečitelně s nepřiliš průhlednými praktickými přístupy a pravidly. Společnost sama sebe vnímá jako církev a takto je i ve světě registrována.

Podle Hubbarda je základním principem existence nutnost „přežít“, což formuloval ve čtyřech dynamikách¹¹⁵ konkrétních, a to na úrovni jednotlivce, rodiny, blízkého prostředí i celého lidstva, a v dalších čtyřech dynamikách obecných a vyšších ve smyslu univerza a náboženství. Přežití vyžaduje odpovědné jednání na všech těchto úrovních dle pravidel dianetiky. Metodou auditingu si po očištění člověk uvědomí své neobyčejné a neomezené schopnosti, božský původ a neohroženost života. Přestane se oddávat sebezničujícím činnostem, které způsobují utrpení a smrt a nebude pod vlivem negativních emocí, duchovně nesmrtelný. Vrcholným cílem je očištění celého lidstva.¹¹⁶ Hledisko eschatologie tedy v tomto náboženství není žádnou zvláštní naukou popisováno, což je pochopitelné vzhledem k užívaným „očistným“ praktikám a směřování k čisté bytosti.

---

¹¹⁴ Srov. oficiální stránky Scientologické církve v ČR, dostupné on-line: [Cit. 2009-10-02] <http://www.scientologie.cz> .

¹¹⁵ Dynamiky jsou dynamické principy, resp. hnací síly, jejichž působením je přežití možné.

¹¹⁶ Srov. článek Scientologie a dianetika, dostupný on-line: [Cit. 2009-10-01] <http://www.oleweb.net/nnh> .

3. Průřez dějinami křesťanství a jejich vyústění v podobě eschatologie

Křesťanství je monoteistické náboženství, které má své kořeny v judaismu, a to jak geograficky, tak z hlediska duchovního. Starý zákon není originálem, ale obrazem, viděným v jiném, duchovním světle. Po vzniku křesťanství existují tato náboženství souběžně vedle sebe s mnoha podobnými prvky i zásadními odlišnostmi, jak bude psáno níže.

3.1 Počátky křesťanství

V době, kdy v Judeji vládl král Herodes Veliký a země byla součástí římského impéria, v jehož čele stál císař Augustus, Josefovi a Marii z Nazareta se narodil syn Ježíš. Počátek jeho působení je spojen se křtem v řece Jordán, při němž byl označen Duchem Božím za Syna Božího. Ježíš odolal během čtyřicetidenního postního pobytu na poušti, kam jej vyvedl Duch Boží, svodům ďábla. Takto očištěn se vydal učit evangelium o přiblížení Božího království, shromažďovat učedníky a na svých cestách učení doprovázel především uzdravováním nemocných a pomoci slabým. Ježíšova činnosti se však setkala s odporem vládnoucích vrstev, byl zatčen, označen za zrádce a Pilátem Pontským, který byl v té době prefektem v Judeji, odsouzen ke smrti ukřižováním. Světové dějiny se od této události rozdělily na „čas před Kristem a po Kristu.“

3.1.1. Působení apoštolů a apoštolských Otců

Hlásáním evangelia ve smyslu radostné zvěsti prostřednictvím Ježíše Krista, kterou přinesl všem lidem a zvěstování této zprávy prvními apoštolů začalo vzrůstat křesťanství. V římské říši byli ze strany panovníků křesťané vystaveni pronásledování a museli se bohoslužeb a shromáždění zúčastňovat tajně, protože křesťanství bylo oficiálně zakázáno.¹¹⁷ Pevná víra, mravnost, přesvědčení a odhodlání apoštolů šířit evangelium i za cenu vlastního života přivedla ovšem k obrácení a k Bohu mnoho nových křesťanů. Významným šířitelem křesťanství byl kromě apoštolů i Pavel z Tarsu. Podnikl tři misijní cesty a je autorem několika novozákonních listů (např. Římanům, Korintským, Galatským). V těchto spisech Pavel například zaujímal stanovisko k eschatologii: nejprve ve smyslu očekávání vlastního vzkříšení a především blízkosti druhého příchodu Ježíše¹¹⁸, toto očekávání příchodu Mesiáše však v době, kdy sám umíral, opustil a zaobíral se myšlenkou na přechodný stav, kdy vzkříšení těla je spojeno se vzkříšením duše bez stavu jakéhosi „bez vědomí“ a je uvedeno do podoby duchovní. Smrti se neobával, očekával soud a věřil naději ve spásu,¹¹⁹ které je možné dosáhnout skrze upřímnou a pevnou víru dostupnou pro všechny, bez nutnosti dodržovat požadavky Zákona (např. obřízka).¹²⁰

Zvěstování apoštolů bylo velmi charismatické. Byli přímo zasaženi a ovlivněni osobním setkáním s Ježíšem, jeho vyučováním a byli jeho prostřednictvím obdařeni Duchem svatým¹²¹. Již u rané církve je patrné, že se jedná o církev všeobecnou bez vyhranění pro určitý národ. Jejich přímými pokračovateli v šíření evangelia byli Otcové apoštolští, mezi nimi např. Ignác

---

¹¹⁷ Teprve za vlády císaře Konstantina Velikého bylo křesťanství uznáno a císař sám dbal o věroučnou jednotu mezi školami.

¹¹⁸ Srov. např. 1Kor 15, 12-58.

¹¹⁹ Srov. 2Kor 5,1-10.

¹²⁰ Srov. Gal 5-6.

¹²¹ Jako charismata se označují dary Ducha svatého, o kterých hovoří Pavel např. u 1Kor 12,1-11.

z Antiochie, Polykarp či Klement Římský. Z dokumentů té doby se dochoval např. spis *Didaché* (Učení dvanácti apoštolů), což je „kompéndium církevní praxe s etickými a liturgickými radami, pravidly a nařízeními“¹²², který byl po ztrátě znovu nalezen v roce 1875.

Později, jelikož církev neměla ucelenou jednotně danou nauku, vznikala různá gnostická společenství, šířící domněnky odporující základním ideám křesťanství a bylo potřeba někoho, kdo by tyto myšlenky křesťanství před pohany a židy uhájil a prosadil.

3.2 Církevní Otcové, období patristiky

Od doby apoštolů a apoštolských Otců do zhruba roku 800 n.l. nastoupilo období patristiky, církevních Otců. Za církevního Otce byl označován teolog, který výrazně zasáhl do vývoje křesťanského učení a jehož profil odpovídal čtyřem kritériím: pravověrnost nauky, svatost života, schválení ze strany církve a starobylost (působení ve výše zmíněném období).¹²³ Nauka církevních Otců přirozeně vycházela z myšlenek především antické filozofie s ohledem na zjevené křesťanské poznatky¹²⁴, které obhajovala. Zpočátku nebyla nauka dostatečně propracovaná, o ucelení myšlenek a poznatků se pokusil až sv. Augustinus, ačkoli již ve druhém století se začaly objevovat sepsané postupy obrany proti nepřítelům křesťanství v dílech apologetů, vysvětlujících toto náboženství, např. Iústína Mučedníka (*Obrany, Dialog s Tryfónem*)¹²⁵, z latinských Otců je třeba jmenovat především mistra rétoriky Tertulliana, který

---

¹²² Viz. YOUNG, Frances. Řečtí otcové. In HAZLETT, Ian (ed.). *Rané křesťanství – počátky a vývoj církve do roku 600*. Překlad P. Kitzler. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2009. s. 128.

¹²³ Srov. PAVLINCOVÁ, Helena, et al. *Slovník: Judaismus, křesťanství, islám*. Praha: Mladá fronta, 1994. [patristika]s.253-255.

¹²⁴ Proti takovému spojení se ostře ohradil Otec Tertullianus, který upřednostňuje pravdu víry, která není přístupná sféře myšlení.

¹²⁵ Srov. YOUNG, Frances. Řečtí Otcové. In HAZLETT, Ian (ed.). *Rané křesťanství – počátky a vývoj církve do roku 600*. Překlad P. Kitzler. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2009. s. 129.

nejen bojoval za prosazení křesťanství (*Obrana, Uplatnění preskripce vůči heretikům*), ale také ve svých dílech usměrňoval každodenní život křesťanů (*O modloslužbě, O čistotě, O pokání*).¹²⁶ Během těchto prvních století se ztěžka a pod tlakem důležitosti jednoty starého a nového Písma formovala identita křesťanů. Mimo jiné důležité události získávalo podobu Apoštolské vyznání víry, které odráží ve svém textu hlavní nauku křesťanství o Trojjediném Bohu Otci, Synu i Duchu svatém, stvoření světa, spasitelné oběti Ježíše Krista, vzkříšení a posledním soudu. Působením církevních Otců se upevnila pozice církve a její vnitřní jednota, především díky důslednému a cílevědomému hájení křesťanské pravdy a ustavení církevní hierarchie.

3.2.1 Působení sv. Augustina

Z doby působení mladších církevních Otců je důležité připomenout především sv. Augustina. Ve svých knihách (např. *Vyznání, O svobodě vůle, O Trojici, O obci Boží*) se Augustinus mimo jiné věnuje neomezeným možnostem lidské duše v protikladu k omezené možnosti člověka pochopit její zákoutí, velikostí Boha, který je lidské mysli nepochopitelný, trojjediné podstatě Boha, který existuje ve třech celých osobách jako Otec, Syn a Duch svatý, což Augustinus vysvětluje prostřednictvím přirovnání s lidskou duší: „Tím, že duše vytváří z bytí, života a poznání [...] jednotnou bytost, je symbolem tajemné božské Trojice [...] neboť člověk byl stvořen podle obrazu Božího.“¹²⁷ Přínosnou byla jeho myšlenka, srovnávající božského působení v Synu a Duchu k lidským činnostem sebelásky a sebepoznávání. Augustinus se také věnuje problému predestinace, Boží vůli při stvoření a předurčení člověka. Tvrdí, že Bůh sice vykoupil člověka ze zatížení hříchem, ale je pouze na libovůli Boha, koho

---

¹²⁶ Srov. WRIGHT, David. Latinští Otcové. In HAZLETT, Ian (ed.). *Rané křesťanství – počátky a vývoj církve do roku 600*. Překlad P. Kitzler. 1.vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2009.s. 139-140.

¹²⁷ Viz. STÖRIG, Hans, Joachim. *Malé dějiny filozofie*. Překlad P. Rezek. Praha: Zvon, 1991. s. 168.

obdaří milosrdenstvím a koho zavrhne, snažení člověka nemá příliš důležitost, protože je rozhodnuto předem.¹²⁸ V kontrastu tohoto přístupu je pak hledání odpovědi na otázku původu zla ve světě, pokud je vše Boží vůlí, na což Augustinus nedává uspokojivou odpověď a i v otázce predestinace lze s jeho tvrzením nesouhlasit a oponovat, že Bůh ve své prozřetelnosti zná možnosti člověka, ale rozhodnutí a důsledky nechává na něm. Závěr období patristiky připravil zejména díky ústřední nauce o trojjedinosti Boha základní stavební kámen ucelené nauky pro přicházející období scholastiky.

3.3 Období scholastiky

Působení církevních Otců se soustředilo, jak bylo psáno výše, především na obhajobu víry. Scholastika, vycházející z myšlenek církevních Otců, usilovala o vytvoření ucelené soustavy učení a také o lepší vzdělanost. Střediska scholastického vzdělávání se nacházela především v západní Evropě, konkrétně v Itálii, Německu, Francii a Velké Británii s Irskem. Hlavním centrem byla Paříž. Filozoficko-teologický vývoj scholastiky souvisí také s rozvojem významných univerzit. Jednotným jazykem byla latina a v tomto jazyce také byla sepsána všechna významná díla té doby. Společné a motivující bylo také náboženské nadšení, které stálo za založením mnoha mnišských a rytířských řádů (příkladem může být řád Františkánů, který byl ve středověké latinské církvi největším laickým hnutím a jehož zakladatelem byl František z Assisi, charismatický poutník žijící v pokání a chudobě, k čemuž vedl i své následovníky; opustil rodinu a věnoval se po vzoru Ježíše Krista chudým, nemocným a potřebným)¹²⁹ a odrazilo se i v tehdejší kultuře.

---

¹²⁸ Srov. tamtéž s. 165-170.

¹²⁹ Srov. POSPÍŠIL, Ctirad, Václav. *Teologie služby*. Olomouc: Karmelitánské nakladatelství, 2002. s.109.

Pro scholastickou filozofii je zjevená pravda spásy východiskem pro další činnost, která je v širším smyslu charakterizována třemi cíli:

„za své prostřednictvím rozumu hlouběji proniknout do prav víry a tím je obsahově přiblížit lidskému myšlení; za druhé dát spásné pravdě uspořádanou, systematickou formu; za třetí vyvrátit filozofickými argumenty námitky, které by proti této pravdě mohl mít rozum.“¹³⁰

Na podkladě tohoto východiska se raná scholastika potýká se sporem realismu (obecné je nadřazené jednotlivému) a nominalismu (skutečnost je složena z jednotlivostí, obecné pojmy jsou dílem člověka), čili „sporu o univerzálie.“¹³¹ Východiskem z tohoto sporu je, že jedno nemůže existovat bez druhého, ale spor není s konečnou platností vyřešen doposud.

3.3.1 Vrcholná scholastika a Tomáš Akvinský

Do učení církve ve 12. století začalo pronikat díky arabským vydáním, překládaným do latiny, dílo Aristotelovo a křesťanské myšlení bylo v tomto období křížových výprav obohaceno o zkušenosti a kulturu Orientu. Na podkladě těchto poznatků byly zpracovávány sumy, ve kterých se jejich pisatelé snažili pojmout veškerý křesťanský obraz světa pozemského i nadpozemského, duše a člověka. K významným scholastikům patřili Albert Veliký, který začal s podrobným zkoumáním textů Aristotela a obohatil je o vlastní myšlenky a komentáře, a Tomáš Akvinský, který dokončil práci svého učitele Alberta Velikého a vytvořil tím „největší naukový systém středověku.“¹³² Je tedy nanejvýš vhodné se dílem Tomáše Akvinského zabývat trochu podrobněji.

---

¹³⁰ Viz. STÖRIG, Hans, Joachim. *Malé dějiny filozofie*. Překlad P. Rezek. Praha: Zvon, 1991. s.174.

¹³¹ Srov. tamtéž s. 175-179.

¹³² Srov. tamtéž s. 183-185.

Tomáš Akvinský byl učitelem teologie v Paříži a díky latinským překladům Aristotela měl možnost se s jeho spisy seznámit lépe než Albert Veliký. Na základě těchto poznatků sepsal komentáře k Aristotelovi, ve kterých jeho spisy přehledně a srozumitelně vysvětluje a obohacuje o vlastní myšlenky. Mezi hlavní Akvinského spisy patří *Suma teologická* (dokončená jeho žákem) a *Suma proti pohanům*. Z hlediska víry a poznání je podle Akvinského důležité si uvědomit, že skutečnost je možné objektivně a pravdivě poznat, ale existuje sféry nadpřirozena, do které není možné proniknout myšlením a touto sférou je i křesťanské tajemství víry v trojjediného Boha, vtělení Ježíše Krista a zmrtvýchvstání. To vše je možné přijmout jen na základě víry v pravdu pocházející od Boha. Suma teologická obsahuje pět důkazů Boží existence, kterou je možné rozumově dokázat: pohyb je někým způsobován, ale na konci řetězce musí být hlavní hybatel - Bůh; řád příčin a následků má svůj počátek v první působící příčině - Bohu; řetězec nahodilého a nutného má počátek v samotné nutnosti - Bohu; stupně bytí jsou podstatou všeho bytí; vše je zde za nějakým účelem, který nemusí být patrný člověku a za tímto směřováním stojí řídicí síla – Bůh.

Tomáš Akvinský se věnuje také zkoumání lidské duše, poznání či ctnostem, v jejichž čele stojí nade všemi ctnost lásky. Celé jeho dílo zasahuje prostřednictvím *novotomismu*¹³³ i do vývoje filozofie Evropy 19. a 20. století.¹³⁴ Akvinský ve svém díle vrcholně naplnil teologické poslání scholastiky.

---

¹³³ Novotomistická filozofie se pokoušela o soulad moderních vědeckých poznatků a filozofie se závěry Toamáše Akvinského.

¹³⁴ Srov. STÖRIG, Hans, Joachim. *Malé dějiny filozofie*. Překlad P. Rezek. Praha: Zvon, 1991.s.183-193.

3.4 Období reformace

Po období počátečního formování církve a jejího učení, po překonání velkého množství obtíží a překážek a po období velkého rozmachu křesťanství nastal pozvolný obrat ve vidění obrazu církve. Vytvoření její mocenské hierarchie, provázanost se světskými vládnoucími vrstvami a nevšímavost k silícím nepokojům lidí bylo příčinou úpadku rozmachu. Církev působila bez uvědomění si svého hlavního poslání, kterým bylo následování Ježíše Krista, šíření evangelia a pomoc chudým, slabým a nemocným. Jedním z důvodů nespokojenosti a nepokojů bylo například vybírání pohřebního poplatku, jehož neuhrazení v různých formách bylo důvodem, pro který kněží „odmítali přijít k mrtvému“.¹³⁵ Jedinou záchranou pro církev, jejíž pověst nejen těmito finančními půtkami, ale i odklonem od svého původního poslání, jak bylo psáno výše, utrpěla, by byla její důkladná reforma a očištění, ale jakékoli volání po změně a proti poměrům bylo označováno za kacířství a trestáno.

3.4.1 Vliv Martina Luthera

Tato požadovaná a nutná změna však nepřišla zevnitř církve, ale byla vyvolána protesty reformátora Martina Luthera, kterého především pobouřily odpustky, které ztratily svůj původní význam pobídky ke spravedlivějšímu životu člověka a mimo jiné začaly být prodávány falešnými zprostředkovateli. Martin Luther byl velice zbožný a odmítal prostřednictvím církve mezi člověkem a Bohem a také sakramentální teologii.¹³⁶ Ovlivněn myšlenkami českého

---

¹³⁵ Srov. JOHNSON, Paul. *Dějiny křesťanství*. Překlad P. Pšejka. Brno: Centrum pro studium demokracie, 1999. s. 210-212.

¹³⁶ Srov. např. STÖRIG, Hans, Joachim. *Malé dějiny filozofie*. Překlad P. Rezek. Praha: Zvon, 1991. s. 209.

reformátora Jana Husa pociťoval tíhu hříšnosti a vykoupení člověka spatřoval v naprosté víře v Písmo, v Boží slovo, zapsané v evangeliích, kterému absolutně důvěřoval. Užívání rozumu v otázkách víry a pravdy je podle Luthera bez smyslu. V otázce víry, která není závislá na skutcích, je následovníkem Pavla z Tarsu.¹³⁷ Vyjadřoval se také k otázce smrti, kdy je pro něj zcela nepřijatelná myšlenka oddělení duše od těla, duše spí spolu s tělem a dojde ke zmrtvýchvstání celého těla.¹³⁸ Ostře odsuzoval Aristotela a jeho filozofické myšlenky, které však nemohl zcela opomíjet. Lutherovi nešlo ani tak o prosazování všeobecné svobody; hlavním motivem jeho protestů byla snaha o prosazení svobodného bádání v Písmu bez církevních či jiných autorit. Každý podle něj může být jak knězem tak laikem. Svým hnutím dal Luther podnět k rozdělení církve a počátek protestantismu.¹³⁹

K těmto událostem je jistě vhodné dodat, že jakkoli byla činnost Martina Luthera pro římskokatolickou církev nepříjemná a pobuřující, neohrozila tím posvátnou myšlenku linoucí se už od rané církve, která je platná stále, a sice že *budoucí svatost* je v přímé návaznosti na *svatost nynější*, závisející na pokání a způsobu života. Z této myšlenky je patrné, že zároveň podoba eschatologie není jen prázdnou frází, jak bude psáno níže. Na druhé straně vznik protestantismu potvrdil nutnost sebereflexe církve a přístupnost zásadním změnám.

Pro uchránění a posílení jednoty církve byl svolán *Tridentský koncil* (1545-1563), který rozvinul a potvrdil učení například o Písmu a tradici, odědičném hříchu a ospravedlnění nebo o svátostech, uctívání svatých a mešní oběti.¹⁴⁰ Milost neznamena být pasivní, ospravedlnění hříchu se děje na základě upřímné rostoucí víry a dobrých skutků. Eucharistie je neopomenutelnou

---

¹³⁷ Viz. výše.

¹³⁸ Srov. RATZINGER, Joseph. *Eschatologie – smrt a věčný život*. Překlad H. Kozlová, P. Váňa. Brno: Společnost pro odbornou literaturu, 2008.s.70-71.

¹³⁹ Srov. STÖRIG, Hans, Joachim. *Malé dějiny filozofie*. Překlad P. Rezek. Praha: Zvon, 1991. s.209-211.

¹⁴⁰ PAVLINCŮVÁ, Helena, et al. *Slovník: Judaismus, křesťanství, islám*. Praha: Mladá fronta, 1994. [koncil] s.216-217.

součástí obřadu svátostí, skrze něž působí sám Kristus, jehož oběť je tímto způsobem uznávána, zpřítomňována a tím vztahována jak na živé, tak mrtvé.¹⁴¹

Po Tridentuském koncilu byla církev zásadně reformována až po mnoha letech s ohledem na potřeby doby prostřednictvím 2. vatikánského koncilu (1962-1965), kdy se nauka církve prohloubila a byla přístupněji vysvětlena. Byla mimo jiné ustavena Kongregace pro nauku víry, součást římské kurie, která dohlíží na správné pochopení církve, zejména pak katolické ekleziologie, a v otázkách víry a mravů. Bylo vydáno množství koncilních dokumentů, např. konstituce *Lumen gentium*,¹⁴² *Gaudium et spes*,¹⁴³ nebo deklarace *Dignitatis humanae*¹⁴⁴ a *Nostra aetate*¹⁴⁵.

3.5 Eschatologie křesťanství

Kdyby byl člověk schopen na sebe nahlédnout z pozice pozorovatele tak, jak jej zřejmě vidí v mnoha situacích Bůh, jistě by svým záležitostí, trápením a starostem nepřikládal takovou důležitost. Pravděpodobně by získal patřičný nadhled nad vším tělesným a hmotným a snad by si také uvědomil, že lidským úkolem je především kultivovat ducha

Může se zdát, že historická pojednání o oběti Ježíše Krista nemají současné moderní době co říci, ale utrpení na kříži je předobrazem toho, co mnoho lidí prožívá nebo prožije – fyzické utrpení, bolest způsobená nemocemi a náznaky blízkosti smrti (která však může přijít kdykoli bez těchto náznaků). To vše může směřovat z hlediska lidského života k uvědomění si faktu nemožnosti

---

¹⁴¹ K účasti na eucharistii vybízí již starokřesťanský spis *Didaché*, soubor učení apoštolů.

¹⁴² Světlo národů – o světle Krista pro každého člověka, naplnění jeho poslání a významu církve.

¹⁴³ Radost a naděje – vše, co se týká okolního světa, radosti i naděje, se týkají také církve, která se nechce nijak vyčleňovat.

¹⁴⁴ Důstojnost člověka – věnující se právu na náboženskou svobodu, úctě ke svobodě a odmítání všeho, co svobodu člověka ohrožuje. To neznamená odklon od nauky, ale důležitost takového šíření evangelia, které přijme člověk bez pocitu nátlaku.

¹⁴⁵ V naší době – o vztahu církve k nekřesťanským náboženstvím. Patrná je i snaha o zaujetí nového postoje k židovskému náboženství.

ovládat svůj život, k beznaději a vnitřnímu strádání,¹⁴⁶ o čemž bylo psáno výše v souvislosti s fázemi umírání. Uvědomění si, že člověku vlastními silami není možné dosáhnout nesmrtelnosti a ta není naplněna ani ve vykonaném díle, je často spojeno se zoufalstvím.¹⁴⁷ Nepředstavitelné utrpení a smrt Ježíše Krista a také Ježíšovo zmrtvýchvstání, doložené svědectvími, to vše změnilo podobu smrti, zlomilo její moc.¹⁴⁸

„Smrt se v křesťanské teologii považuje za největší událost v dějinách spásy, a to jak v osobním rozměru individuální smrti konkrétního člověka, tak v dějinném rozměru vykupitelské smrti Ježíše Krista. Z tohoto hlediska vymezuje smrt ve třech základních rovinách: v rovině přirozené smrtelnosti člověka, v rovině odplaty za hřích a v rovině radostného povolání k věčnému životu. V biologické smrti, jež je teologicky popsána jako oddělení duše od těla, vstupuje člověk do těsné blízkosti Boha a prohlubuje tak své lidství. Její zdůvodnění prvotním hříchem je komplementární k naději, jež poskytla Ježíšova smrt. [...] Smrt je tak chápána jako přechod z jedné formy existence do druhé při zachování nesmrtelnosti duše a očekávaném vzkříšení těla. Opětné spojení duše a těla při druhém Kristově příchodu (parúzie) definitivně otevírá věčnost, jejíž charakter určí poslední soud.“¹⁴⁹

Jestliže má člověk víru, pak strach ze smrti je přetvořen v její smířené očekávání bez trpkosti a s pevnou nadějí.¹⁵⁰

---

¹⁴⁶ Srov. RATZINGER, Joseph. *Eschatologie – smrt a věčný život*. Překlad H. Kozlová, P. Váňa. Brno: Společnost pro odbornou literaturu, 2008.s.65.

¹⁴⁷ Srov. RATZINGER, Joseph. *Eschatologie – smrt a věčný život*. Překlad H. Kozlová, P. Váňa. Brno: Společnost pro odbornou literaturu, 2008. s.101.

¹⁴⁸ Srov. 2Tim 1,9-10.

¹⁴⁹ PAVLINCŮVÁ, Helena a kol. *Slovník: Judaismus, křesťanství, islám*. Praha: Mladá fronta,1994. [smrt] s.290.

¹⁵⁰ Srov. J 11,25 „[...] já jsem vzkříšení a život. Kdo věří ve mne, i kdyby umřel, bude žít. A každý, kdo žije a věří ve mne, neumře navěky. [...]“.

[...] „ti, kdo dělají jen to, co sami chtějí, tíhnou k tomu, co je tělesné; ale ti, kdo se dají vést Duchem, tíhnou k tomu, co je duchovní. Dát se vést sobectvím znamená smrt, dát se vést Duchem je život a pokoj [...].“¹⁵¹

Takovéto snažení a uplatňování rozumnosti v kterékoli lidské činnosti, kdy člověk dělá vše pro to, aby konal dobře a nic nezanedbal, je základem pro naplnění života v souladu s Boží vůlí. Ti lidé, kteří nepřijali možnost poznat Boží vůli a spasitelná oběť Ježíše Krista je neoslovila, nechtějí jít cestou Ježíše, mají pravděpodobně oprávněný strach ze smrti, protože právě těchto lidí se bude týkat druhá smrt při posledním soudu:

„A viděl jsem veliký bělostný trůn a toho, kdo na něm seděl: před jeho pohledem zmizela země i nebe a už pro ně nebylo místa. Viděl jsem mrtvé, mocné i prosté, jak stojí před trůnem, a byly otevřeny knihy. Ještě jedna kniha byla otevřena, kniha života. A mrtví byli souzeni podle svých činů, zapsaných v těchto knihách. Moře vydalo své mrtvé, i smrt a její říše vydaly své mrtvé, a všichni byli souzeni podle svých činů. Pak smrt i její říše byly uvrženy do hořícího jezera. To je druhá smrt: hořící jezero. A kdo nebyl zapsán v knize života, byl uvržen do hořícího jezera.“¹⁵²

Boží plán, odhalený v knize Zjevení, se týká každého člověka, celé země i vesmíru, je završením jedinečné eschatologie, která naplňuje touhu člověka po přebývání u Boha, touhu po věčnosti, která není jen snem: „On všechno učinil krásně a v pravý čas, lidem dal do srdce i touhu po věčnosti, jenže člověk nevystihne začátek ani konec díla, jež Bůh koná.“¹⁵³ Touha po nesmrtelnosti tedy není ničím nepřirozeným, pro mnoho lidí je však zřejmě nepředstavitelná, pokud ji vnímají v souvislosti s pokračováním těžkostí, které prožívají ve svém

---

¹⁵¹ Srov. Řím 8, 5-11.

¹⁵² Viz. Zj 20,11-15.

¹⁵³ Viz. Kaz 3,11.

současném životě a jejich touhou je spíše tato utrpení co nejdříve ukončit a nevracet se ani ke svým nedořešeným záležitostem.

„A skoro se tak zdá, že i ti, kdo nám zařídili různá zasvěcení, nejsou jen tak bez významu, nýbrž že vskutku již odedávna naznačují, že kdo přijde do Hádu¹⁵⁴ neuveden do zření a nezasvěcen, bude ležeti v bahně, kdežto očištěný...bude bydliti s bohy... A také já jsem ve svém životě podle možností ničeho nezanedbal, abych se stal jedním z nich [...] avšak zdali jsem se správně vynasnažil [...] zvíme zanedlouho, bude-li bůh chtít, až přijdeme na onen svět.“¹⁵⁵

Křesťanství je náboženstvím milosti, která je důkazem lásky Boha k člověku a vztahuje se na každého. Boží plán směřuje ke spravedlivému uspořádání, do něhož náleží i nutnost soudu, který oddělí spravedlivé od nespravedlivých. Touha být u Boha a přizpůsobit tomu svůj současný život nijak tento život neznehodnocuje, neochuzuje člověka o „významné“ prožitky. Je důkazem, že člověk chce být veden někým, kdo jej přivede nad všechno myslitelné a vyjeví mu to, co vlastním rozumem poznat nemohl. Člověku to, co dle svého pocitu vlastní, nepatří a během svého života přichází o mnohé bez náhrady. Jestliže však opustí svůj život a odevzdá se do rukou Boha, odměnou mu bude naplnění vnitřní touhy po věčnosti a návratu do ztraceného ráje.

Křesťanství, jak bylo psáno v nástinu historie, si zachovalo linii výlučného spojení s Bohem, která byla převzata z judaismu, a toto výlučné spojení upevnilo v přijetí trojjediné podoby Boha Otce, Syna a Ducha svatého. Bůh je dle křesťanství stvořitelem všeho, je nejtěsnějším spojencem člověka, projevuje mu milost a člověku bez rozdílu etnika, množství majetku, původu nebo zdravotního stavu je určena spásonosná oběť Ježíše Krista a v Kristu bude také znovuzrozen.

---

¹⁵⁴ Říše mrtvých.

¹⁵⁵ PLATON. *Faidon*. Překlad František Novotný. Praha: Oikúmené, 1994. s.28.

Nejvyšší naděje pro člověka spočívá ve víře skutečnosti zmrtvýchvstalého Ježíše, což je předobrazem nejvyšší podoby Boží lásky a láska je „silná jako smrt“¹⁵⁶. Oddá-li se člověk plně víře v tento akt lásky, který svou silou překonal smrt, otevře se mu cesta k bytí v Bohu, protože se sám stane bytím v této lásce. Hlavní touhou v životě člověka je dosáhnout nesmrtelnosti, to je však možné jen „bytím v někom“, ale ulpívat na pokračování své existence v dětech nebo v pomíjivé slávě nemá punc nekonečnosti. Pozemská láska by tedy musela být tak silná, že by umožnila splynutí jedné osoby v druhé. Ten, který projevil tak hlubokou lásku, která osvobodila všechny, nabízí splynutí v sobě a vítězí nejen nad smrtí, ale silou své lásky i nad pozemským životem, který sám o sobě nikdy nemůže touhu po nesmrtelnosti naplnit.¹⁵⁷ Oddání se této lásce přinese osvobození a otevře cestu k Bohu.

---

¹⁵⁶ Srov. Pís 8,6b.

¹⁵⁷ Srov. RATZINGER, Joseph. *Úvod do křesťanství. Výklad apoštolského vyznání víry*. Překlad V.J.Slezák. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007. s.214-220.

Závěr

Ve všech náboženstvích, která jsou v této práci přiblížena, se vine více či méně znatelná linie příbuznosti, ale také zásadní odlišnosti. Pokud bychom měli na paměti aktuální požadavek doby o mezináboženský dialog, pak je jistě vždy možné na společných bodech, linoucích se jednotlivými náboženstvími položit základ k takovému dialogu. Cílem práce však nebylo nalézt tyto společné znaky, ale přiblížením eschatologie jednotlivých náboženství dojít k cestě, která ukáže, že křesťanství by mohlo být a zřejmě také je náboženstvím, které disponuje výhodou, která je nepřehlédnutelná a dává prostor k jistotě jedinečnosti a úcty k životu člověka. Je patrné, že v současné době eschatologii křesťanství není přikládána taková důležitost jako například ve středověku, kdy představy o smrti a posmrtném životě měly v sobě prvky hororu a byly plné neuvěřitelných fantazií a zaujetí pro nadpřirozeno, což přirozeně vyvolávalo bázeň před Bohem, ale i úctu. Současnost je, jak již bylo psáno v úvodu, spíše ve znamení prolamování různých tabu a soustředění se na právě probíhající okamžiky života, ne tak již na minulost či budoucnost, ať již vlastní nebo světa obecně. Lidé jsou nejen díky filmovému plátnu, ale i vědeckým a technickým objevům zkušení v tom smyslu, že prakticky nic není nemožné a pocity strachu je dobré potlačit, protože převažuje pocit neohroženosti. A tak dost možná kniha Zjevení, kterou vrcholí text Bible, již není ve svých proroctvích dostatečně působivá.

Pro mnoho „moderních“ lidí je zřejmě smrt pouhou součástí života a není nutné se jí znepokojovat, alespoň ne „teď a tady“. Může být také empiricky podloženou veličinou, která je samozřejmá a kterou už není třeba dále zkoumat. Jistě by ale bylo možné toto vše vidět z jiného úhlu: můžeme si být téměř jisti, že člověk by si své smrtelnosti byl vědom a věděl by. Že jeho život k tomuto konci směřuje, i kdyby byl sám a bez kontaktu s jinými živými bytostmi. Pokud připustíme tuto myšlenku, uvidíme smrt v poněkud jiném

světla a jistě nás původ tohoto vědomí přivede k Bohu – Stvořiteli a jeho záměru obdařit člověka schopností ovlivnit svůj život i svou smrt ve smyslu toho, co zřejmě přijde po smrti a co Bůh sdělil a sděluje prostřednictvím Bible.

Křesťanství je stále živým a podnětným náboženstvím, které má současně uspěchané a nepřehledné době co nabídnout. Pro ty, kteří se domnívají, že věřící mají pro svůj konec života snadnější výchozí pozici, nabízí ujištění a důkazy, že je náboženstvím milosti, oběť Ježíše Krista je výkupným za všechny lidi a důvěra v jedinečnost této oběti je dobře uloženou investicí.

Stejně jako v dávné minulosti Izraelity, i nás Bůh stále vede a doprovází, ale jeho přítomnost není tak viditelná. O to více je však láskyplná, protože jeho vyvoleným je každý člověk, který se nechá vést a chce být veden.

Cílem práce bylo přiblížit v nástinu historických souvislostí eschatologie vybraných náboženství a bez nutnosti poměrování dovést tuto linii eschatologie k uvědomění si jedinečnosti křesťanství. Bylo velice těžké rozhodovat, co do práce zařadit a co nikoliv, protože s dalším studiem literatury se otevírala stále nová témata a souvislosti. Jsem přesvědčena, že do práce bylo zařazeno to podstatné, co dokládá směřování jednotlivých eschatologií či oč se tyto pohledy opírají, a ústí v jedinečnost, stálou aktuálnost a opodstatnění zabývat se eschatologií křesťanství, která, jak bylo napsáno v závěru poslední části, je zobrazena ve své nejvrcholnější podobě jako nejvyšší akt lásky.

Potřeba neustále připomínat důležitost zodpovědného přístupu k životu, ať již vlastnímu nebo například v souvislosti se sociální prací, při které se pracovníci mimo jiné setkávají s lidmi nejen na sklonku života, ale i tápajícími „na okraji“ a hledajícími povzbuzení, sebeidentifikaci a nabídku jistoty, spočívající například v přijetí vedení Bohem a odevzdání se, je zřejmá.

Seznam bibliografie

ASSMANN, Jan. *Smrt jako fenomén kulturní teorie.* Překlad Radka Fialová. 1. vydání. Praha: Vyšehrad 2003. 96 s. ISBN 80-7021-514-3

ANZENBACHER, Arno. *Úvod do filozofie.* Překlad Karel Šprunk. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. 304 s. ISBN 80 -04-25414-4.

CORETH, Emerich. *Co je člověk : základy filozofické antropologie.* Praha :Zvon, 1994. 211 s. ISBN 80-7113-098-2.

FORMAN, Werner; QUIRKE, Stephen. *Posmrtný život na Nilu,.* Překlad Ladislav Bareš. London : Opus Publishing, 1996. 192 s. ISBN neuvedeno.

GILLMAN, Neil. *Vzkříšení a nesmrtelnost v židovském myšlení.* Překlad K. Kofroňová. 1. vydání. Praha: Vyšehrad, 2007. 256 s. ISBN 978-80-7021-871-6.

GILSON, Étienne. *Bůh a filosofie.* Praha: OIKOYMENH, 1994. 80 s. ISBN 80-85241-65-X.

HALÍK, Tomáš. *Prolínání světů – ze života světových náboženství.* 1.vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006. 279 s. ISBN 80-7106-834-9.

HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Lékařská etika.* Druhé, doplněné a přepracované vydání. Praha: Galén a Karolinum,1997. 199s. ISBN 80-85824-54-X (Galén),ISBN 80-7484-466-7 (Karolinum).

HAZLETT, Ian (ed.). *Rané křesťanství – počátky a vývoj církve do roku 600.* Překlad P. Kitzler.1.vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2009. 319 s. ISBN 978-80-7325-159-8.

HELLER, Jan. *Starověká náboženství: náboženské systémy starého Egypta, Mezopotámie a Kenaanu.* 2. vydání. Praha: Kalich, 1988. 440 s. ISBN neuvedeno.

JANÁK, Jiří. *Texty pro dosažení zásvětí.* In **MAŘÍKOVÁ VLČKOVÁ, Petra.** *Hroby, hrobky a pohřebiště starých Egyptanů.* Praha : Libri, 2009. ISBN 978-80-7277-229-2.

JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: Obecná část. Zvláštní část.* 1. vydání. Praha: Linde, 2005. 794 s. ISBN 80-7201-533-8.

JOHNSON, Paul. *Dějiny křesťanství.* Překlad P. Pšeja. Brno: Centrum pro studium demokracie, 1999. ISBN 80-85959-41-0.

KRATOCHVÍL, Josef. *Úvod do filosofie.* 3. vydání. Olomouc: R. Promberger, 1922. 318 s. ISBN neuvedeno.

KROPÁČEK, Luboš. *Súfismus – dějiny islámské mystiky.* 1.vydání. Praha: Vyšehrad, 2008. 344 s. ISBN 978-80-7021-817-4.

KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu.*1.vydání. Praha: Vyšehrad, 1993. 296 s. ISBN 80-7021-125-3.

KÚBLER - ROSSOVÁ, Elisabeth. *O smrti a umírání.* Překlad Jiří Královec.1. vydání. Turnov: Arica, 1993. 251 s. ISBN 80-900134-6-5.

KÚBLER-ROSSOVÁ, Elisabeth. *O životě po smrti.* Překlad Jiří Královec. Turnov: Arica, 1992. 68 s. ISBN 80-900134-7-3.

KÚNG, Hans. BECHERT, Heinz. *Křesťanství a buddhismus.* Překlad J.Hoblík,D. Zbavitel. 1.vydání. Praha: Vyšehrad,1997. 224 s.ISBN 80-7021-239-X.

LESNÝ, Vincenc.*Buddhismus.*Nakl.J.Samce,1948.(1.vydání).Reprint: Olomouc: Votobia, 1996.2.vydání. ISBN 80-7198-062-5.

NESVADBA, Petr. *Slovník základních pojmů z filozofie.*1.vydání.Praha: Fortuna, 1999. 152s. ISBN 80-7168-627-1.

PARTRIDGE, Christopher.VOJTÍŠEK, Zdeněk (ed.). *Encyklopedie nových náboženství – nová náboženská hnutí, sekty a alternativní spiritualita.* Překlad Z. Vojtíšek a kol. 1.vydání. Praha: Euromedia group, k.s., 2004. 448s. ISBN 80-242-1605-1.

PAVLINCOVÁ, Helena a kol. *Slovník – judaismus, křesťanství, islám.* 1.vydání. Praha: Mladá fronta, 1994. 472s. ISBN 80-204-0440-6.

PLATON. *Faidon.*Překlad F. Novotný. 3. vydání. Praha: Oikúmené, 1994. 104s. ISBN 80-85241-36-0.

POSPÍŠIL, Ctirad, Václav. *Teologie služby.* Olomouc: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-7192-748-1.

RAEPER, William. SMITHOVÁ, Linda. *Úvod do světa idejí – náboženství a filozofie v minulosti a současnosti.* Překlad PhDr. Z.Bígl a kol. 1. vydání. Praha: Vyšehrad, 1994. 208s. ISBN 80-7021-082-6.

RATZINGER, Joseph. *Eschatologie – smrt a věčný život.* Překlad H. Kozlová, P. Váňa. Brno: Společnost pro odbornou literaturu, 2008. ISBN 978-80-87029-30-5.

RATZINGER, Joseph. *Úvod do křesťanství. Výklad apoštolského vyznání víry.* Překlad V.J.Slezák. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007. 285s. ISBN 978-80-7195-012-7.

SHAFER, Byron E. *Náboženství ve starověkém Egyptě: bohové, mýty a náboženská praxe.* Neratovice: Verbum, 2009. ISBN 978-80-903920-1-4.

SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?* Překlad E. a P. Dobšíkovi. 1. vydání. Brno: Společnost pro odbornou literaturu, 2007. ISBN 978-80-87029-07-7.

STÖRIG, Hans, Joachim. *Malé dějiny filozofie.* Překlad P. Rezek. Praha: Zvon, 1991. ISBN 80-7113-041-9.

VACHALA, Břetislav. Pobyť a odchod Izraelců z Egypta. Nové pohledy na biblický exodus. *Vesmír*, 2004, č. 1, s. 19-24. ISSN 1214-4029

VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Nová náboženská hnutí a jak jim porozumět.* 1. vydání. Praha: Alfa Publishing, 2007. ISBN 978-80-86851-64-8.

VIRT, Günter. *Žít až do konce: etika umírání, smrti a eutanazie.* Překlad D. Pohunková, T. Starnovská. Praha: Vyšehrad, 2000. 96 s. ISBN 80-7021-330-2.

VOKURKA, Martin. Praktický slovník medicíny : 4000 lékařských termínů se srozumitelným výkladem. 2., rev. vyd. Praha : Maxdorf, 1994. 360 s. ISBN 80-85800-22-5.

WALDENFELS, Hans. Světová náboženství jako odpovědi na otázku po smyslu života a světa. Překlad K. Šprunk. 1. vydání. Praha: Zvon, 1992. ISBN 80-7113-062-1.

ŽÁBA, Zbyněk. *Tesáno do kamene, psáno na papyrus.* Překlad Z. Žáby přebásnila V. Kubíčková. Praha : Svoboda, 1968. 198 s. ISBN nevedeno.

Zákon č. 2/1993 Sb. o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky.

Užité internetové odkazy

<http://www.bahai.cz/index.php?page=otazky#o9> - oficiální stránky Bahá'í víry v ČR.

<http://www.bahai.sk> - oficiální stránky Bahá'í víry na Slovensku.

<http://www.dianetika.cz> - oficiální stránky Dianetického centra Praha.

<http://www.jw-media.org> - oficiální stránky Jehovah's Witnesses.

<http://www.oleweb.net/nnh> - stránky věnující se popisu nových náboženských hnutí.

http://www.radaevropy.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=27&Itemid=39 – stránky Rady Evropy.

<http://www.scientologie.cz> - oficiální stránky Scientologické církve v ČR.

<http://www.talmidim.cz/misna/sanhedrin> - stránky Talmidim o.s. – rabínská literatura česky.